

Sisekaitseakadeemia

Päästekolledž

Erki Remmelkoor

ENNETUSTÖÖ HINDAMIST JA PLANEERIMIST
TOETAVA TEABEKOGUMISE PÕHIMÕTTED

Lõputöö

Juhendaja:

Margo Klaos MA

Tallinn 2010

SISEKAITSEAKADEEMIA

Päästekolledž	Mai 2010
Töö pealkiri: ENNETUSTÖÖ PLANEERIMIST JA HINDAMIST TOETAVA TEABEKOGUMISE PÕHIMÕTTED	
Töö autor: Erki Remmelkoor	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri:
<p>Lühikokkuvõte:</p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja töö vormistamisel on lähtunud Sisekaitseakadeemia rektori 23. veebruari 2009 käskkirjaga nr 6.1-5/58 kinnitatud „Kirjalike tööde koostamise ja vormistamise juhendist”. Töö koosneb 50 leheküljest, 1 joonisest ning 3 lisast. Lõputöö võõrkeelne kokkuvõte on kirjutatud inglise keeles.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks on tuginedes pääste ennetustöötajate seas läbiviidud uuringu tulemustele töötada välja põhimõtted ennetustöö planeerimiseks vajaliku teabe kogumiseks ning ennetustöö eesmärgipärasuse hindamiseks.</p> <p>Lõputöö koosneb kolmest peatükist.</p> <p>Esimeses peatükis toob autor välja teoreetilised seisukohad, mis on seotud ennetustöö üldiste alustega, ennetustöö eesmärkide ja planeerimisega ning ennetustöö tulemuslikkuse hindamisega.</p> <p>Teine peatükk on autori poolt läbiviidud empiiriline uurimistöö, millega koondati nelja päästeala ennetusprojekti juhtide ning koordineerijate seisukohad eesmärgiga saada ülevaade planeerimise ja hindamise kohta projektide lõikes.</p> <p>Lõputöö kolmandas peatükis teeb autor kvalitatiivsest uurimistööst järeldusi ning esitab ettepanekud päästeala ennetustöö projektide planeerimise ning hindamise korraldamiseks.</p>	
Võtmesõnad: ennetamine, projektipõhine ohutusalane ennetustöö, projektide planeerimine ja hindamine.	
Keywords: prevention, project based safety prevention, project planning and evaluation.	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud Kolledži direktor:	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele Juhendaja: Margo Klaos	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
I TEOREETILISED ALUSED.....	5
1 Ennetustöö teoreetilised alused tervisedenduse projektides	5
2 Projektide kvaliteedijuhtimise teoreetilised alused.....	7
3 Vigastuste ennetamisele suunatud projektide planeerimine, etapid ja hindamine.....	9
3.1 Projektide e sekkumiste planeerimine	12
3.2 Projektide hindamine	16
II UURIMISOBJEKT JA METOODIKA	20
4 Päästeala ennetustöö projektid – eesmärgid, sihtgrupid, mõõdikud, hindamisprotseduurid.....	21
4.1 Nublu kaitseb ja õpetab.....	22
4.2 Tean Tulest.....	23
4.3 Kaitse end ja aita teist	23
4.4 Kodu tuleohutuks.....	24
5 Uuringuga kogutud hinnangud.....	25
5.1 Projektide korraldusele antud hinnangute kokkuvõte.....	25
5.2 Eesmärgile orienteeritud hinnangute kokkuvõte.....	26
5.3 Süsteemi analüüsile orienteeritud hinnangute kokkuvõte.....	28
5.4 Eesmärgivaba lähenemisega seotud hinnangute kokkuvõte	31
5.5 Planeerimise protsessidega seotud hinnangute kokkuvõte	32
5.6 Eksperdi kaasamisega seotud hinnangud.....	34
III JÄRELDUSED	37
6 Ettepanekud.....	39
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY.....	43
VIIDATUD ALLIKAD.....	45
LISAD	47
LISA 1 Struktureeritud intervjuu avatud küsimused	47
LISA 2 Ennetustegevuste tegevusaruandesse kogutavad andmed	48
LISA 3 Projekti Kodu tuleohutuks registreerimisleht ja ankeet.....	49

SISSEJUHATUS

Ennetustöö hõlmab endas meetmeid nii õnnetuste vältimiseks kui haiguste ja nende leviku ärahoidmiseks, seega tegevusi, mis teenib eesmärki elanikkonna üldise turvalisuse ja heaolu tagamiseks. Tänapäeval on erinevate valdkondade ennetustöö saamas üha olulisemaks ning võitmas laiemat poolehoidu ühiskonnas laiemalt, kuna inimesed väärtustavad ohutut ja stabiilset elukeskkonda.

Päästealase ennetustöö eraldi valdkonnana on päris noor, ennetustööga on süstemaatiliselt tegeletud alates 2006. aastast, mil kiideti esmakordselt heaks „Päästeala ennetustöö strateegia aastani 2011“. Päästeala ennetustöös käsitletakse kõiki õnnetusi, mille menetlemine kuulub päästeala kompetentsi ja pädevusse, kuid valdav osa meetmetest on suunatud tuleõnnetuste ennetamisele. Et tagada päästeala ennetustöö ühtlane ja järjepidev areng, peab autor äärmiselt oluliseks pidevalt hinnata ja analüüsida seniseid tegevusi ja püstitatud eesmärke.

Lõputöö teema aktuaalsus tuleneb ka riiklikust poliitikast Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015, Päästeteenistuse arengukavas aastateks 2005-2009 ja päästeala ennetustöö strateegias aastani 2011 püstitatud eesmärkide täitmisest ja vajadusest rakendada tulemuslikke sekkumisi.

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida nelja pääste ennetusprojekti planeerimis- ja hindamisprotsesse ning üldiste teoreetiliste aluste ja kvaliteedijuhtimise põhimõtete võrdluse abil välja töötada päästeala ennetustegevuste planeerimiseks ja hindamiseks mudel.

Töö esimeses osas kirjeldab autor peamisi teoreetilisi aluseid, millele tuginedes ja mida rakendades on võimalik lähtuda ennetustöö hindamise analüüsimisel, mudeli väljatöötamisel ja lõppjäreluste tegemisel.

Teises osas kirjeldatakse uurimisobjekti, uurimisküsimusi ning kasutatavat metoodikat. Põhjalikku käsitlust leiavad neli päästeala ennetusprojekti.

Töö kolmandas osas esitatakse uurimustulemused – hinnang ning esitatakse autori poolt koostatud planeerimis- ja hindamismudel.

I TEOREETILISED ALUSED

1 Ennetustöö teoreetilised alused tervisedenduse projektides

Päästealane ennetustöö on osa tervisedendusest ning vastupidi. Õnnetustes, milledele reageerimine on päästeteenistuse ülesanne, saab sageli inimeste tervis kannatada. Päästealase ennetustöö eesmärgiks on tõsta elanikkonna ohutusala teadlikkust ning seeläbi vähendada õnnetuste läbi saadavaid vigastusi. Seetõttu võib autori arvates öelda, et päästealane ennetustöö on osa tervisedendusest ja vastupidi ning üldiseid teoreetilisi aluseid saab vaadelda ka tervisedenduse võtmes.

Teooriad ja mudelid on praktika aluseks. Esimene samm teooriatel põhineva programmi planeerimiseks on saada teooriatest ülevaade. Mõned teooriad aitavad muutusi saavutada indiviidi tasandil ja mõned kogukonna tasandil, mõned nn *ülalt alla* ehk autoritaarse probleemilahendusega ja mõned *alt üles* ehk läbirääkimistel põhinevate probleemilahendustega. Teooriaid on soovitatav hakata kaalutlema ja valima siis, kui planeeritava programmi eesmärgid on selged. Praktiku professionaalsus ja loovus selekteerib teooriatest kontekstisobivaima kombinatsiooni. (McKenzie jt, 2005)

Teooriatel põhinevad programmid ja sekkumised on oma olemuselt vastandlikud intuitsioonil, traditsioonil, arvamusel või heal ideel põhinevatele programmidele (Nutbeam ja Harris, 1999). Selline käsitlus on ka käesoleval ajal ikka veel üsna laialt levinud. Paraku ei ole kõik programmid nende elluviimisel alati võrdselt edukad. Tulemuslikumad on need programmid, mis põhinevad asjaosaliste käitumisel ja neid ümbritseva keskkonna selgel mõistmisel. Programmid on edukad siis, kui nad põhinevad teooriatel, kus kasutatakse strateegilist planeerimist ja kui nende elluviimise protsessi, mõju ja tulemusi järjepidevalt hinnatakse. Erinevate teooriate kasutamine programmide elluviimisel määrab oluliselt programmi õnnestumise. (Kasmel, Lipand 2007: 161)

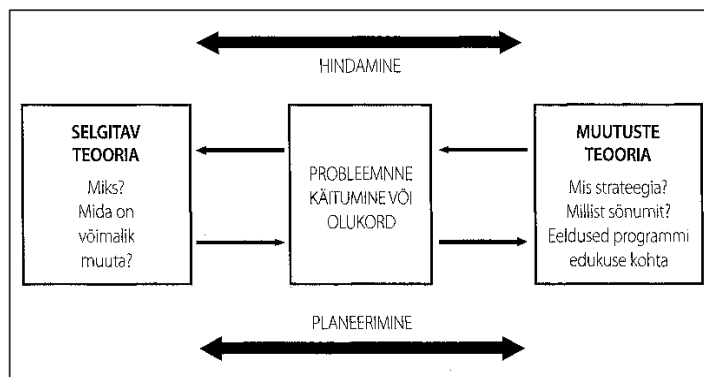
Teooria on teadusel põhineva teadmise, kogemuse ja praktika loogiline üldistus, mis selgitab süstemaatiliselt sündmusi või olukordi, demonstreerides seoseid kontseptsioonide vahel, millest sündmus või olukord koosneb (Glanz jt, 1997). Teooria roll on lihtsustada inimeste arusaama komplitseeritud sündmustest või olukordadest. Tervisedenduses mõistetakse teooriat kui vahendit paremini aru saamiseks, mis mõjutab indiviidi, grupi või rahvastiku tervist. Teooriad aitavad mõista tervisega seotud käitumise olemust, dünaamikat, muutuste

protsesse ja keskkonna mõju inimese tervisele. Samuti ka määratleda sobivaimad eesmärgid programmile ja meetodid muutuste saavutamiseks. Teooriad on vajalikud selleks, et määratleda, mida programmis mõõta, miks seda mõõta ja kuidas seda teha.

Mudel on teooria lihtsustatud vorm. Erinevalt teooriast ei selgita mudel muutuste protsesse, vaid lihtsalt kirjeldab neid. *Kontseptsioon* on tähenduste kandja, abstraktne idee või vaimne sümbol, mis näitab ära objekti või fenomeni kõik osad. Kontseptsioonid on teooria või mudeli põhielemendid.

Laias üldistuses jagunevad tervisedenduse planeerimises kasutatavad teooriad kahte suurde gruppi (Bartholomew jt, 2001, Kasmel, Lipand 2007:162):

- probleemi teooriad ehk selgitavad teooriad, mis aitavad mõista probleemi,
- muutuste teooriad aitavad mõista probleemide lahendamise mehhanisme

Joonis 1. Selgitav teooria ja muutuste teooria

Probleemi selgitavate ja muutuste teooriate omavaheline seos ei ole mitte alati selge. Mõned teooriad pakuvad mõlemat - nii probleemi selgitust kui võimalikku lahendust. Probleemiteooriad soovivad, mida muuta, tegutsemisteooriad demonstreerivad, kuidas seda muuta (Bartholomew jt, 2001). Tegevussuundade määratlemine pole praktilises töös püstitatud eesmärkide järgi sageli selge. Probleemiteooriad soovivad, mida muuta, tegutsemisteooriad demonstreerivad, kuidas seda muuta (Bartholomew jt, 2001, Kasmel, Lipand 2007:162). Tegevussuundade määratlemine pole praktilises töös püstitatud eesmärkide järgi sageli selge. Probleemiteooriad aitavad planeerimisel reeglina eesmärke püstitada ning tegevusteooriad meetodikaid valida. (Kasmel, Lipand 2007:162)

Preventatiivne tegevus kui protsess on reeglina suunatud muutuste saavutamisele asjaosaliste gruppides, kas terviseiga seotud käitumises või tervist mõjutavas sotsiaalsühholoogilises, füüsilises, majandus- jne keskkonnas. Muudatuste saavutamiseks on vajalik teada, millised teooriad ja mudelid on tulemuslikumad ja efektiivsemad. (Kasmel, Lipand 2007:162)

Tervisedenduse planeerimisel on peale sobiva teooria leidmist oluline määratleda, millisel tasandil sekkumist teostada ning milliseid meetodeid kasutada. Tasandi valik tuleneb peamisest probleemist ning selle põhjuslike tegurite tasandist. Richard koos oma kolleegidega (1996) kirjeldab viit potentsiaalset ennetusalast sekkumise (interventsiooni) tasandit: 1) ühiskonna tasand, 2) kogukonna tasand, 3) organisatsiooni tasand, 4) grupitasand ehk interpersonaalne tasand, 5) individuaalne ehk intrapersonaalne tasand.

Praktikas on võimalik kasutada teooriaid nii vaid ühel tasandil kui ka mitmel tasandil korraga. (Kasmel, Lipand 2007:163)

Sekkumised võivad olla suunatud kas mingi üksuse (indiviidi või organisatsiooni) muutuste saavutamiseks või võrgustike loomisele kahe või enama üksuse vahel (kas intersektoraalsete töögruppide, nõukogude, koalitsioonide loomine organisatsioonide vahel või eneseabi ja toetusgruppide loomine indiviidide vahel). Mitmed teadurid (Green, 2006; Bartholomew jt, 2001) väidavad, et tervistedendavad muutused kõrgemal (ühiskonna või kogukonna) tasandil omavad laiemat mõju ning saavutavad paremaid tulemusi kui sekkumised indiviidile lähematel tasanditel. (Kasmel, Lipand 2007:163)

Teooriad loovad programmile selged ja konkreetsed raamid, mille järgi saab sekkumisprogrammi üles ehitada ning ellu viia. (Kasmel, Lipand 2007:169)

2 Projektide kvaliteedijuhtimise teoreetilised alused

Enne kui keegi on nõus võtma mõtte, et kvaliteet on midagi olulist, mida tuleks silmas pidada, tahab ta teada, mida kvaliteedi all mõeldakse. (Oakland 2006)

Kvaliteediahelaid saab jälgida läbi kõigi teenindusprotsesside, mida ükskõik milline organisatsioon kasutab. Protsess kujutab endast mingi sisendite kogumi muundamist väljunditeks, mis toodete, informatsiooni või teenuste kujul rahuldavad kliendi vajadusi ja ootusi. (Oakland 2004: 103)

Kõik, mida me ennetusva teeme, on protsess, seega leiavad ennetustöös aset paljud protsessid.

Protsessi väljund on miski, mis antakse üle kuhugi või kellelegi - **kliendile**. Kahtlemata on kliendi nõuetele vastava väljundi tootmiseks tarvis defineerida, seirata ja ohjata protsessi sisendeid, mis omakorda võivad olla mõne varasema protsessi väljundiks. Igas tarnija ja kliendi kokkupuutepunktis peitub muundamisprotsess ja iga üksikut ülesannet kogu organisatsiooni piires tuleb sel kombel vaadelda kui protsessi. (Oakland 2004:11)

Kui oleme kindlaks teinud, et meie protsess on võimeline nõudeid täitma, võime esitada järgmise küsimuse: "Kas me järjekindlalt teeme seda tööd korralikult?", mis toob endaga kaasa vajaduse seirata protsessi ja selle ohjemeetmeid. Kui vaadata nüüd uuesti üle esimene küsimus: "Kas me oleme teinud selle töö korralikult?", siis näeme, et kui oleme saanud kahele teisele küsimusele vastata jaatavalt, siis oleme kindlasti teinud töö ära korralikult. Kõik teised järeldused oleksid ebaloogilised. Esitades küsimused õiges järjekorras, oleme edasi lükanud vajaduse esitada "kontrolli" kohta käivat küsimust ja asendanud **avastamise** strateegia **ennetamise** strateegiaga. See koondab kogu tähelepanu iga protsessi algusosale - sisenditele - ning muudab sellega rõhuasetust, suunates tähelepanu sellele, et sisendid suudaksid vastata protsessi poolt esitatavatele nõuetele. (Oakland 2004:12)

Protsessiohje eesmärk on tagada õigeaegne ja õige reageerimine kõigile projekti käigus ette tulevatele muutustele. Protsessiohje sisendiks on eri teostusetappidel saavutatud tulemused. Ennetusprojekti mõistes saab võrrelda planeeritud (ehk etaloni) tegelikult saavutatuga. Siia kuuluvad (ÄP 2000:16): 1) sisendi seire, 2) teostuse seire, 3) väljundi kontroll.

Keegi ei saa välja pakkuda universaalset nimekirja selle kohta, mida peaks mõõtma, aga kui mingis organisatsioonis on kord otsusele jõutud, millised mõõdud talle sobivad, siis võib need muuta näitajateks. Nende hulka kuuluvad suhtarvud, skaalad, hierarhilised järjestused ning finantsilised ja ajakriteeriumil põhinevad näitajad. Ükskõik milliseid mõõte ja näitajaid protsessi haldajad kasutavad, peavad need kajastama tõelist toimivust, nähtuna klientide/tarnijate seisukohalt, ning asetama rõhu pidevale parendamisele. Ajakriteeriumiga seotud mõõdud ja näitajad on väga väärtuslikud.(Oakland 2004:103)

Mõõtmise, nagu iga teinegi juhtimissüsteem, nõuab järgmiste etappide läbimist: kavandamine, analüüsimine, arendus, hindamine, elluviimine ja ülevaatus. Süsteem peab olema kavandatud nii, et ta mõõdaks edasiliikumist, vastasel korral ei taga ta parendustsükli toimimist. (Oakland 2004:104)

Autori arvates on ka päästealases ennetustöös edasiliikumine tähtis viiel põhilisel alal, milleks on mõjususe, tõhususe, tootlikkuse, kvaliteeti ja mõju.

Alas (2005) tõstab esile SMART (asjalik)- printsiibi kasutamist eesmärkide püstitamisel. Eesmärkidel peavad olema järgmised omadused, olgu see siis protsessi või selle alaprotsessi eesmärk:

- 1) spetsiifilised- suunatud mingile konkreetsele valdkonnale ja üheselt mõistetavad;
- 2) mõõdetavad – numbriliselt mõõdetavad;
- 3) kokkulepitud- võtmeisikutega kooskõlastatud ja kogu organisatsioonis teatavaks tehtud;
- 4) realistlikud- piisavalt kõrged, et innustada inimesi pingutama, kuid samas saavutatavad;
- 5) ajastatud – seotud konkreetse ajakavaga, et nende saavutamist oleks võimalik mõõta ja kontrollida.

Oakland (2005:78) väidab, et ei ole mõtet püstitada mõõdetamatuid eesmärke. Moodustada tuleb eesmärgini viivad, mõõdetavad osaprojektid. Tema seisukohalt on eesmärk kui projekt mis koosneb alaprojektidest.

3 Vigastuste ennetamisele suunatud projektide planeerimine, etapid ja hindamine

Ennetustööle on omased teatavad põhimõtted, mida peaks planeerimisel alati arvestama ja rakendama.

Tervisedenduses on välja kujunenud rida põhimõtteid, mis iseloomustavad tervise arengule suunatud tegevusi ja peaksid tervisedendavate programmide ning tegevuskavade loomisel olema alati arvesse võetud (World Health Organization 1984). Nimetatud põhimõtete hulka kuuluvad:

- tervise holistlik käsitlus (sisaldab nii vaimset, füüsilist kui sotsiaalset tervist mõjutavaid tegureid),
- osavõtt (sihtgrupi kaasamine kogu protsessi),
- võimestumine (võimaldab sihtgrupil tõsta suutlikkust oma tervise mõjutamisel),
- võrdsete võimaluste pakkumine (tegevus toimub võimaluste võrdsustumise suunas),
- järjepidevuse loomine (tegevused toovad endaga kaasa muutusi, mis jäävad kogukonda ka programmide lõppedes),
- multistrateegilisus (kasutatakse erinevaid lähenemisi - poliitilisi, kogukonna, organisatsiooni ja seadusandluse muudatusi esile kutsuv ning kommunikatsiooni-, koolituste-, läbirääkimiste- ja nõustamisvahendeid kasutav),
- intersektoraalsus (erinevate sektorite kaasamine programmidesse või poliitiliste otsuste mõjutamisse). (Kasmel, Lipand 2007: 145)

Kasutusel on mitmeid erinevaid lähenemisi, mis kõik peegeldavad neid strateegiaid ja tegevusi, mida iga lähenemise juures peamiselt kasutatakse. Kuna piirid erinevate lähenemiste vahel pole selged, kasutatakse erinevatel lähenemistel ka sageli kokkulangevaid strateegiaid. Peamised ja sagedamini kasutatud lähenemised on järgmised (Ewles, Simnett, 1999):

- 1) **käitumuslik** - indiviidide käitumise muutusele suunatud tegevused. Käitumuslikel lähenemistel põhinevaid tegevusi hinnatakse peamiselt terviskäitumise monitooringutega, mis aga ei pruugi demonstreerida tervist-edendavate tegevuste tulemuslikkust - inimeste käitumine võib muutuda ka paljude muude tegurite toimele.
- 2) **kasvatuslik** - põhineb teadmiste ja informatsiooni jagamisel ning oskuste õpetamisel, mis võimaldaks inimestel teha teadlikke valikuid. Kasvatuslik lähenemine erineb käitumuslikust lähenemisest selle poolest, et sel puhul ei toimu inimeste veenmist ega motiveerimist muuta käitumist. Kasvatuslikul lähenemisel kasutatakse tegevuste hindamisel muutuse mõõtmist teadmistes.
- 3) **võimestumisele suunatud** - aitavad indiviididel ja gruppidel määratleda oma probleeme ning töötada nende lahendamise suunas, teada oma ressursse ja omada kindlustunnet nende arendamisel. Võimestavate lähenemiste hindamine on komplitseeritud, kuna võimestumise protsess ise ja võrgustikutöö nõuab palju aega ning tulemused võivad olla ebamäärased ja neid on raske seostada sekkumistega. Hindamisel analüüsitakse, mil määral tulemused on saavutatud (tulemuste

hindamine) ning mil määral kogukond, organisatsioon või üksikisikud on võimestunud ehk mil määral on tõusnud nende suutlikkus kontrollida oma tervisemõjudeid.

- 4) **sotsiaalsele muutusele suunatud** - keskkonna (sealhulgas sotsiaalse ja kultuurikeskkonna) ja indiviidi/gruppide kompleksset omavahelist vastastikust toimeprotsessi (Green, Kreuter, 1999:319-344). Sotsiaalökoloogilise lähenemise hindamine sisaldab organisatsiooniliste või reguleerivate muutuste (nt alkoholi öise müügi piirangute saavutamise, suitsetamise keelustamine avalikes kohtades jmt) mõõtmist.
- 5) **keskkondlik** - keskendutakse peamiselt nii füüsilise kui sotsiaalse keskkonna modifikatsioonile, saavutamaks positiivseid muutusi gruppide tervises (näiteks suitsuandurite paigaldamine, tuletõkkeuste paigaldamine, kondoomiautomaatide paigaldamine jmt).
- 6) **kliendikeskne** - kliendi soovidele ja vajadustele põhinevaid tegevusi ja strateegiaid. (Kodu tuleohutuks nõustamised kodudes- meie teame mida klient peaks ohutuse suurendamiseks tegema, klient kutsub meie spetsialisti nõustama)

Lähenemise valik määratleb, milliseid eesmärke püstitatakse, hindamisindikaatoreid kasutatakse ning tegevusstrateegia valitakse (Laverack, 2004).

Programmi hindamisel tuleb analüüsida, millises ulatuses ja millise aja jooksul on planeeritud eesmärgid saavutatud. Seetõttu on oluline, et indikaatorid, mis mõõdavad muutusi (ükskõik millisel tasandil), oleksid mõõdetavad, asjakohased, usaldusväärsed ja interpreteeritavad (Kickbush 1994, Kasmel, Lipand 2007:127).

Kõige paremad ja edukamad programmid tõendavad tavaliselt oma sihtgruppide põhjalikku tundmist, mis on saavutatud ametlike või mitteametlike „turuuringute” kaudu. See uuring sisaldab inimeste meediakasutamise analüüsi, millist tüüpi sõnumitele nad suurema tõenäosusega vastuvõtlikud on ning mida nad juba teavad. Need on äärmiselt vajalikud, et viia läbi oskuslikku harimisprogrammi. (Shaenman, jt 1990: 114)

3.1 Projektide e sekkumiste planeerimine

Planeerimise all mõeldakse eesmärkide saavutamise protsessi ja meetodite loogilist määratlemist ajas (Breckon, jt 1998). Hea planeerimine on programmi, projekti või tegevuse elluviimise ja hindamise aluseks. Planeerimine määrab ära, kas on üldse mõtet hakata programmi ellu viima ja/või hindama. Eduka ja tulemusliku sekkumise planeerimine on keerulisem ja komplitseeritum kui selle ellu viimine. Kvaliteetse programmi planeerimine eeldab head väljaõpet, vajaduste ja andmeanalüüsi oskusi, teooriate tundmist, eesmärkide sõnastamise kunsti, piisavalt aega ning palju läbirääkimisi ja arutelusid. (Kasmel, Lipand 2007: 213-214)

Vajaduste hindamist on defineeritud erinevate autorite poolt mõnevõrra erinevalt. Seda võib lihtsustatult mõista kui midagi, mida inimesed vajavad, või midagi, mida neil võrreldes teistega ei ole (Naidoo ja Wills, 2000). Altschuld ja Witkin (2000) on defineerinud vajaduste hindamist kui vajaduste määratlemise, analüüsi ja prioritseerimise protsessi, millele järgneb prioriteetsemate vajaduste lahendamisele suunatud strateegiate väljatöötamine ja elluviimine. Peterseni ja Alexanderi (2001) järgi peaks vajaduste hindamine vastama järgmistele küsimustele:

- 1) Milline rahvastiku grupp on teistega võrreldes prioriteetsem?
- 2) Millised on prioriteetse grupi vajadused?
- 3) Millised väiksemad grupid rahvastiku gruppide sees on suuremate vajadustega?
- 4) Kus need grupid geograafiliselt paiknevad?
- 5) Mida on praeguse ajani ära tehtud nende gruppide vajaduste rahuldamiseks?
- 6) Millisel määral on viitamine vajadustele kindlaks tehtud varasemates uuringutes?

Tervisedenduses kasutatakse vajaduste hindamist peamiselt neljal eesmärgil:

- 1) olulisemate rahvastiku, kogukonna või gruppide terviseprobleemide määratlemiseks,
- 2) organisatsioonide, gruppide ja kogukondade tervisesuutlikkuse taseme kindlaks tegemiseks,
- 3) terviseprobleeme lahendavate tulemuslikemate sekkumiste planeerimiseks,
- 4) tugevuste ning olemasolevate ressursside määratlemiseks (McKenzie jt, 2005).

Mõnikord teostatakse vajaduste analüüsi kõigil neljal eesmärgil, mõnikord selgitatakse vajadusi vaid mõnel üksikul eesmärgil.

Rahvastiku või grupi tervisevajadusi võib mõista kahel viisil:

- see võib olla **subjektiivne** ja suhteline kontseptsioon, mida hindab ekspert või professionaal, kes annab oma hinnangu selle kohta, kas vajadused on sellise ulatusega, et nendega on vaja hakata tegelema planeeritult,
- see võib olla **objektiivne**, üldine kontseptsioon, mis tähendab fundamentaalseid õigusi (tervise valdkonnas tähendab see inimese põhiõigust tervisele). (Kasmel, Lipand 2007: 219)

Bradshaw (1994) väidab, et ühiskonna erinevad grupid mõistavad tervisevajadusi erinevalt, st vajadused ei ole alati objektiivsed, vaid pigem suhtelised ning sõltuvad väärtustest ja suhtumistest. Windsor jt (1994) eristab ekspertide poolt osutatud vajadusi kui *teenuste vajadusi* ja kohalike inimeste poolt üles tõstetud vajadusi kui *teenuste nõudmisi*. (Kasmel, Lipand 2007: 222)

Prioriteetide valiku tegemisel kaalutletakse mitmeid tegureid. Prioriteetide valikul tuleb lähtuda järgmistest küsimustest. (Kasmel, Lipand 2007: 222)

- 1) Mis on rahvastiku või selle gruppide peamiseks varajase suremuse või ennetatavate haiguste põhjuseks?
- 2) Millised grupid on sotsiaalse ebaõigluse ilmsete tunnustega, kus teatavatel gruppidel puuduvad muu elanikkonnaga võrreldes võrdsed võimalused oma terviseprobleemidega tegelemiseks?
- 3) Millised tulemused on saavutatavad suhteliselt lihtsate, kiirete, tõendus-põhiste ja kulutulustate sekkumistega?

Lisaks kolmele peamisele kriteeriumile on vajalik mõelda kindlasti kohalikele spetsiifilistele vajadustele ja probleemidele. Näiteks, milline on domineerivaim sotsiaalselt tundlik rahvastikugrupp või milline on kogukonna põletavaim probleem.

Tavaliselt kiputakse võtma esimeseks prioriteetseks valdkonnaks ekspertide poolt määratletud probleem. See aga ei pruugi olla kohalikele inimestele eriti oluline. Sageli lähtutakse prioriteetide määratlemisel majanduslikest kaalutlustest. Mida on odavam teha, seda tehakse. Kohalike inimeste poolt määratletud prioriteetide valik kindlustab rahva huvi ja osavõtu, kuid ei pruugi olla kergelt teostatav. (Kasmel, Lipand 2007: 222)

Prioriteetide valimiseks ei pruugi piisata vajaduste analüüsi protsessist. Vajalik on peale kohalike vajaduste hindamise vaadata ka, mis toimub riiklikul ning globaalsel tasandil. (Kasmel, Lipand 2007: 222)

Vajaduste hindamisel kogutakse kahte liiki andmeid (McKenzie jt, 2005): primaarseid ja sekundaarseid andmeid.

Primaarsete andmete all mõeldakse neid andmeid, mida praktikud ise koguvad, soovimaks saada informatsiooni vajaduste kohta. Primaarsete andmete saamiseks viiakse läbi kas kvalitatiivne või kvantitatiivne uuring. (Kasmel, Lipand 2007: 222)

Sekundaarsete andmete all mõeldakse neid andmeid, mis on kogukonna kohta juba olemas, kogutud kellegi teise poolt mingil muul eesmärgil, kuid mis sisaldavad asjakohaseid andmeid ka kogukonna vajaduste kohta. Sekundaarsete andmete eelis on see, et need on juba olemas ning reeglina ei nõua erilisi aja-, inim- ega finantsressursse. Sekundaarsete andmete puuduseks võib olla, et need ei vasta otseselt andmekoguja vajadustele. (Kasmel, Lipand 2007: 222)

Primaarsed andmed

Primaarse andmekogumise meetoditena kasutatakse kas

1) rahvafoorumit, 2) süvaintervjuusid, 3) fookusgrupi meetodit, 4) ristläbilõikelist uuringut, 5) Delfi meetodit, 6) süstemaatilist jälgimist, 7) arvamusteuringut või mingit muud uuringumeetodit. (Kasmel, Lipand 2007: 223)

Vajaduste analüüsi protsess, ükskõik, kas see on kogukonna süstemaatilisest jälgimisest tulenev lihtne või formaalne tüsilik teadusuuring, koosneb valdavalt kuuest etapist:

- 1) vajaduste analüüsi eesmärgi ja ulatuse määratlemine,
- 2) andmete kogumine,
- 3) andmete analüüs,
- 4) tervisega seotud tegurite määratlemine,
- 5) programmi fookuse määratlemine,
- 6) prioriteetsete vajaduste paikapidavuse kinnitamine ehk valideerimine. (Kasmel, Lipand 2007: 229)

Vajaduste analüüsil on kaks filosoofilist lähenemist - positivistlik ja konstruktivistlik. Vajaduste analüüs võib juhendada kas *ülevallt alla* suunatud biomeditsiinilisest lähenemisest või asjaosaliste kaasatusel põhinevast *alt üles* kogukonna organisatsiooni lähenemisest. Viimasel juhul on olulisel kohal kogukonna võimestumise, suutlikkuse ja sotsiaalse kapitali

indikaatorite määratlemine. Kogukonna võimestumise ja suutlikkuse indikaatorid (tabel 1 Kogukonna suutlikkuse domeenid ja indikaatorid (Bush jt, 2002)) näitavad, mil määral võib kogukond oma probleemide lahendamiseks potentsiaalselt hakkama saada (Laverack, 2003; Bopp ja Bopp, 2004). (Kasmel, Lipand 2007: 233)

Tabel 1 Kogukonna suutlikkuse domeenid ja indikaatorid (Bush jt, 2002).

Suutlikkuse domeen	Indikaatorid
Kogukonna aktiveerumine	<ul style="list-style-type: none"> • Osavõtt • Liidrite olemasolu • Gruppide ja võrgustike olemasolu
Kogukonna pädevus	<ul style="list-style-type: none"> • Vajaduste analüüsi oskused • Tõenduspõhiste lahenduste elluviimise oskused • Tegevuste/tulemuste hindamise oskused
Probleemilahenduste juhtimise oskused	<ul style="list-style-type: none"> • Meeskonnatöö • Paindlikkus • Juhtimisioskused • Kaasamisioskused
Toetava keskkonna loomine	<ul style="list-style-type: none"> • Poliitiliste otsuste mõjutamise oskused • Finantsressursside hankimise oskused • Sihtgruppide ja võrgustike koolituste oskused • Sotsiaalsete suhete arenduse oskused

Pikka aega on peetud hindamisuuringutes ainukeseks tõenduspõhisuse kriteeriumiks kontrollitud juhu-meetodi (RCT) kasutamist. Tervisedenduses on seda aga praktiliselt võimatu rakendada, kuna iga kogukond ning kontekst on erinev ja peamised ning olulisemad lähenemised tervisedenduses, mis põhinevad võimestumisel, suutlikkuse arendusel, sotsiaalse sidususe tõusul jmt eeldavad mitmete meetodite kasutamist ning kompleksset hindamiskavandit. Käesoleva sajandi alguses on hakatud tunnustama siiski ka metodoloogilise pluralismi lubamist tõenduspõhisuse hindamisel. (Kasmel, Lipand 2007: 237)

Praktikute võimalused tõenduspõhiste lähenemiste kasutamisel on kogu maailmas järjest kasvamas. Nutbeam (1998) üldistuse kohaselt praktiseerivad tervisedendajad kolme liiki

tervistedendavaid sekkumisi: 1) planeeritud, 2) reageerivat, 3) reaktiivset lähenemist.(Kasmel, Lipand 2007:237)

Planeeritud tervisedendus põhineb asjaosaliste vajadustel, tõenduspõhistel lähenemistel ja konteksti iseärasustel - see on reeglina tõenduspõhine lähenemine. (Kasmel, Lipand 2007:238)

Reageeriv tervisedendus püüab vastata kogukonna vajadustele võimalikult sobival viisil - tõenduspõhisuse kasutamine ei ole sellele lähenemisele omane. Sekkumised võivad küll olla kogukonna poolt hästi vastu võetud ja toetatud, kuid ei pruugi olla ei tulemuslikud ega tõhusad. (Kasmel, Lipand 2007:238)

Reaktiivne tervisedendus püüab lahendada teravaid probleeme või kriise kiirelt (nt HIV ennetamise kampaania) ning tõenduspõhiste lähenemiste otsimisele ega kasutamisele ei mõelda. Ka hindamist sageli sellisel juhul ei kasutata.

Tõenduspõhine ennetustöö eeldab sekkumiste hoolikat planeerimist, rakenduskavade koostamisel teooriate kasutamist, varem teostatud edukate sekkumiste kogemuste arvestamist ning järjepidevat tagasisidet ja hindamist - kõik see kokku loob eelduse tulemuslikkuseks. (Kasmel, Lipand 2007:238)

3.2 Projektide hindamine

Sekkumises peaks hindamine olema alati planeerimise loomulik osa. Hindamise protsess algab koos programmi raammudeli määramisega ja plaani koostamisega. Samaaegselt programmiplaaniga valmistatakse ka detailne hindamisplaan, mis sisaldab nii protsessi, mõju kui ka oodatavate tulemuste hindamist. Iga planeerimise etapi ajal on oluline läbi mõelda ka selle etapi hindamise viis, hindamise indikaatorid ja meetodid, kuidas seda teostada. (Kasmel, Lipand 2007:434)

Hindamine on iga programmi/projekti loomulik koostisosa, mis vastavalt programmide/projektide mitmekesisusele võivad olla väga erineva fookuse, lähenemise ja tüübiga. (Kasmel, Lipand 2007:433)

Tabel 2 Erinevad lähenemised ja hindamise tüübid. (Kasmel, Lipand 2007:429)

Lähenemine	Hindamistüüp	Kirjeldus
Korraldusele orienteeritud hindamised	Protsessi hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Uurib programmi elluviimise protsesse ja nende kvaliteeti (kelleni programm jõuab, sekkumise sobivust, kvaliteedinõuetele vastavust, osalejate ja meeskonna arvamusi jmt)
	Formatiivne hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutatakse programmi parenduseks algusfaasis (tavaliselt on see protsessi hindamine)
	Kvaliteedi hindamine (audit)	<ul style="list-style-type: none"> • Uurib, kas programmi tegevused vastavad teatavatele kvaliteedistandarditele
Eesmärgile orienteeritud hindamised	Tulemuste hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Hindab programmi tulemusi ja eesmärkide saavutamisi (näit muutusi tervises või elukvaliteedis)
	Mõju hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Hindab programmi vahetut mõju ja väljundeid, mis on tavaliselt tulemuste saavutamise eeltingimusteks (muutused poliitikates, struktuurides, suhtumistes jmt)
Süsteemi analüüs	Summatiivne hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Hindab programmi tulemuslikkust tervikuna, otsides vastust küsimusele, kas programmi on mõtet jätkata
	Suutlikkuse hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Uurib asjaosaliste individuaalset, organisatsiooni ja kogukonna suutlikkust ja võimelisust programmi ellu viia
	Kulutulususe hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Uurib programmi tegevuste ja maksumuse suhet eesmärgiga teha tulusaim alternatiivne valik
	Konteksti hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Uurib, mil määral keskkond, milles programmi ellu viiakse, mõjutab programmi tulemusi
	Tarbimisele suunatud hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Uurib, kuidas sobitada programmiplani ja eesmarke nende asjaosaliste vajadustega, kes hakkavad programmi tulemusi kasutama
Eesmärgivaba lähenemine	Eesmärgivaba hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Uurib programmi kõiki tulemusi (näiteks ka kõrvalmõjusid või planeerimata muutusi, mis võivad olla nii positiivsed kui negatiivsed)
Asjaosaliste osavõtul põhinev lähenemine	Osavõtul põhinev hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Programmist osavõtjad ja meeskond planeerivad ja teostavad hindamist koos
	Sisemine hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Hindamine, mis on teostatud programmi asjaosaliste poolt (saamaks terviklikku ülevaadet programmist, et seda parendada)
Ekspertiisile orienteeritud lähenemine	Informaalne professionaalne hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Kasutab otsustuste tegemiseks üldistusi, põhjendusi, kogemusi ja tähelepanekuid, mitte andmete süstemaatilist kogumist
	Formaalne hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • See on süstemaatiline ja põhjalikult planeeritud hindamisprogramm.
	Väline hindamine	<ul style="list-style-type: none"> • Hindamine, mis on teostatud isiku poolt, kes ei kuulu programmi asjaosaliste hulka (saamaks objektiivset ülevaadet programmist)

Edukas hindamine eeldab, et planeerimise perioodil on teostatud formatiivne hindamine ning et programmi eesmärgid on selgelt ja mõõdetavalt ära määratletud. (Kasmel, Lipand 2007; 435)

Perens (2000:134-135) nimetab hindamiseks informatsiooni süstemaatilist kogumist, mis kirjeldaks projekti, analüüsiks selle käiku, tegevust, mõju ja tulemust. Projekti on võimalik hinnata kolmel tasemel:

1. projekti käiku ehk protsessi
2. projekti efektiivsust
3. projekti tulemust

Noorkõiv (2009) soovitab ning peab väga oluliseks hinnata mõju kahest vaatenurgast: 1) olukord sekkumisega, 2) olukord sekkumata.

USA-s on ennetustöölaste projektide ja programmide hindamisel aluseks võetud kaks näitajat: esmatasandi tegevus (*bottom-line* või rohujuuretasand) ja lõpptulemus (kas projekt täitis oma eesmärgid tuleõnnetuste, hukkunute, kahjude vähendamisel) (Shaenman jt 1990:3).

Selleks, et saavutada oma rohujuuretasandi tegevusega edu elanikkonna koolitamisel, tuleb hinnata järgnevat:

- 1) Väljund – peab suutma viia ohutuselased teadmised elanikkonnani ning muutuse saavutamiseks peab haarama suurt sihtgruppi.
- 2) Teadmiste edastamine (kohalejõudmine) või uuendamine – auditoorium peab sõnumitest aru saama. Sõnumid peavad olema selgesisulised ja eesmärgipärased. See peab andma inimestele uusi teadmisi või olemasolevaid meelde tuletama.
- 3) Käitumise muutus või säilitamine (kui hoiakud paigas) – inimesed peavad hakkama käituma vastavalt saadud informatsioonile. Nad peavad käituma ohutumalt, muutma oma keskkonda ohutumaks ja oskama tegutseda, kui puhkeb tulekahju.
- 4) Keskkonna muutmine – inimesed peavad muutma oma keskkonna ohutumaks, tegema seda nõuetekohaselt ja tagama selle ohutuna säilimise.

- 5) Lõpptulemus – käitumise ja keskkonna muutus peab andma märgatava muutuse nende õnnetuste puhul, mille toimumine ei ole väljaspool meie kontrolli ja mida saab harimisega mõjutada. (Shaenman jt 1990:3-4)

Tabel 3 Elanike harimisele suunatud ennetustöö tulemuslikkuse hindamise meetodite hierarhia (Shaenman jt 1990:3-4):

	Mida mõõdetakse	Näited mõõdikutest
↑ Tugev tõendus ↓ Madal tõendus	Lõpptulemus	Hukkunute arv, vigastatute arv, kahjude suurus, tulekahjude arv, pääsemisjuhtude arv.
	Käitumine või keskkonna muutmine	Töötava suitsuanduriga-, sprinkleriga varustatud kodude osakaal, vähemalt kord aastas puhastatud korstnatega kodude arv.
	Teadlikkus	Inimeste osakaal, kes oskavad kasutada tulekustutit; inimeste osakaal, kes teavad, et suitsu sees tuleb liikuda madalal.
	Programmi väljund	Elanikkonna osakaal, kes on saanud tuleohutuslaseid materjale; eakate inimeste osakaal, kes on osalenud loengutes; tuleohutuslaseid koolitust saanud õpilaste osakaal.
	Programmi meeldivus ja kasulikkus	Õpetajate osakaal, kes materjale heaks ja kasulikuks peavad.
	Institutsionaalne muutus	Ennetustöö tähtsuse kasvamine; ohutuslaseid teabepäevade toimumine koolides

II UURIMISOBJEKT JA METOODIKA

Käesoleva töö uurimisobjektiks on neli päästeala ennetustöö projekti: „Nublu kaitseb ja õpetab“, „Kaitse end ja aita teist“, „Tean Tulest“ ning „Kodu tuleohutuks!“. Arvestades projektide mahukust ja neis erinevate mudelite kasutamist leiab autor, et valim on piisav üldistuste tegemiseks.

Autor loodab, et suudab tänu oma nelja-aastasele töökogemusele päästeteenistuses ennetusvaldkonna juhina, eelneva järelevalvealase ja päästetööde juhtimise töökogemusega kirjeldada teemat objektiivselt ning pakkuda reaalseid ettepanekuid ennetustöö hindamiseks. Samuti loodab autor, et töö lõppjärelused ja pakutav hindamismudel leiavad arvestamist ennetustöö edasisel planeerimisel ja mõtestamisel.

Autor püstitab hüpoteesi, et ennetustöö tulemuslikkust ja eesmärgipärasust on võimalik ning vajalik hinnata tegevuste kõikides etappides alates planeerimisest kuni selle mõjuni.

Uurimistöö käesolevas peatükis peab autor vajalikuks põhjendada esmalt uuringu läbiviimise meetodikat. Seejärel annab autor lühikese ülevaate ennetusalaste sekkumiste eesmärkidest, sihtgruppidest, mõõdikutest ning hindamisprotseduuridest uuritavate projektide lõikes. Viimaseks koondab ja analüüsib autor uuringuga kogutud tulemusi.

Metoodika

Eelnevalt käsitletud erinevate sekkumisteooriate analüüsi põhjal koostas autor küsimused kvalitatiivmeetodil uuringu läbiviimiseks ennetusprojektide juhtide ning koordinaatorite hulgas. Uuringu läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit, struktureeritud intervjuu vormis, sest kvantitatiivse uuringu läbiviimine oli üldistuste tegemiseks autori arvates ebasobiv.

Intervjueeritavateks valis autor projektide juhid päästeametist ning koordineerijad regionaalsetest päästekeskustest. Kuna tegemist on valdkonnaspetsiifilise uurimustööga pidas autor otstarbekaks koguda kokku protsessijuhtimisega otseselt seotud inimeste seisukohad. Uuringus osalenud inimesed on osalenud erinevate päästealaste ennetusprojektide planeerimisel ja elluviimisel ning neid võib nimetada valdkondlikeks ekspertideks. Valimiks valitud eksperdid oskavad autori arvates protsesside erinevaid etappe oma kogemuste põhjal kõige objektiivsemalt kirjeldada.

Intervjueerimise eesmärk on projektijuhi ning regionaalse koordineerija seisukohtade väljaselgitamine eelnevalt nimetatud projektide planeerimise ning hindamise osas. Intervjuu avatud küsimused (vt Lisa 1) jaotati kirjalikuks vastamiseks alljärgnevalt:

- Nublu kaitseb ja õpetab - Anne Martin, Päästeamet, projektijuht;
- Kaitse end ja aita teist – Piret Seire, päästekeskus, projektijuht; Eha Anslan, päästekeskus, projektijuht;
- Tean Tulest – Katrin Rüütel, Päästeamet, projektijuht; Dagi Dorbek, päästekeskus, projekti koordinaator;
- Kodu Tuleohutuks – Indrek Ints, Päästeamet, projektijuht.

Avatud küsimustele vastati kirjalikult ning uuring viidi läbi ajavahemikul märts- mai 2009.

4 Päästeala ennetustöö projektid – eesmärgid, sihtgrupid, mõõdikud, hindamisprotseduurid

Päästeala ennetustöö üldiseks eesmärgiks on kujundada Eestis elukeskkond, kus igaüks loob ning väärtustab ohutust ja turvalisust, mis aitab vähendada õnnetuste ja nende läbi hukkunute ning vigastatute arvu, samuti õnnetustega kaasnevate kahjude suurust (Päästeamet 2006b:5).

Eesmärkide püstitamisel on aluseks võetud kolmeaastased arvestusperioodid, kuna statistikas on suhtarvud väikesed ja protsendid kergesti mõjutatavad üksikute õnnetuste poolt. Ennetustöö tulemuslikkust mõõdetakse nii kvantitatiivsete (kindlatel alustel statistika) kui kvalitatiivsete (spetsiifilise eesmärgiga uuringud) näitajate läbi. Ennetustöö seisukohalt on vajalik, et kogutav statistika määratleb piisava täpsusastmega probleemid ja sihtgrupid ning uuringud aitavad teha valikud konkreetsete meetodikate ja kanalite vahel. Seni, kuni puudub adekvaatne võrdlusvõimalus ajas, on raske ennetustööd õigesti planeerida ja selle tulemuslikkust hinnata. (Päästeamet 2006b:16)

Teist aastat vältab projekt Tean tulest, kolmandat aastat Kodu tuleohutuks, aastatel 2004 kuni 2008 vältas projekt Nublu kaitseb ja õpetab, alates 1994a. vältab ohutusalane võistlusmäng Kaitse end ja aita teist. Eelpool nimetatud ning kõikide teiste ennetusalaste sekkumiste koosmõju on päästealal uurinud üleriigilise elanikkonna tuleohutusteadlikkuse uuringuga (Päästeamet 2008a, 2009) mille alusel on võimalik hinnata elanikkonna hoiakutes esinevaid muutusi ning mille tulemusel selgub elanikkonna tuleohutusosalase teadlikkuse

indeks. Samuti kogutakse läbiviidava ennetustöö kõikide tegevuste kohta statistilisi, kvantitatiivseid andmeid kuid mille alusel ei saa järeldada millise kvaliteediga tegevused ellu viiakse (vt Lisa 2).

Kahetuhande seitsmendast aastast on ennetustöö eesmärgid fikseerinud Päästeameti ning päästkeskuste vahel sõlmitavates tulemuslepingutes.

4.1 Nublu kaitseb ja õpetab

Alates 2004. aastast on Päästeameti eestvedamisel, päästeasutuste jõul ja tänu erafirmade ning kohalike omavalitsuste rahalisele toele viidud läbi igal sügisel (2004-2008a) kõikidele Eestimaal 1. klassidesse minevate laste peredele suunatud kodude tuleohutust käsitlev projekt “Nublu kaitseb ja õpetab”.(Päästeamet 2004)

Projekti eesmärgiks oli kujundada põlvkond, kellel üldhariduse omandamise käigus põhistub väärtushinnanguna soov muuta turvalisemaks nii enese, kui kõigi ühiskonnaliikmete elukeskkond. Aga samuti teadvustada ühiskonnale tervikuna, eelkõige koolilaste peredele, koduste tuleohutuslaste ennetusmeetmete tarvituselevõtmise olulisust. (Päästeamet 2004)

Kõigile Eestimaal 1. klassi minevatele lastele anti õppebrošüür “Nublu kaitseb ja õpetab”, milles tuletõrjekoer NUBLU vahendusel teadvustati ja põhistati lastele olulisemaid (tule)ohutuslaseid teadmisi. Lapsevanematele anti lastevanemate koosolekul üle, koos vastava teoreetilise õpetusega, suitsuandurid. Suitsuandurite paigaldamise tagasid perekonnad ise ning vajadusel oli võimalik abi saamiseks pöörduda kohaliku päästeteenistuse poole. Suitsuandurite ning lastele mõeldud esemete kättetoimetamise ja kogu projekti koordineerimisega maakondades tegelesid Regionaalsed Päästkeskused koos maakondade päästeosakondadega (enne 2006a maakondlikud päästeteenistused), eelkõige aga selleks määratud projektijuhid, kes nõustavad ka suitsuandurite paigaldamise küsimustes. (Päästeamet 2004)

Tallinna Tehnikaülikoolis 2009. a kaitstud magistritöö raames viidi läbi Nublu kaitseb ja õpetab projekti sihtgrupi uuring, millega selgitati lastevanemate ootusi tuleohutuslase turvalisuse arendamisel (Klaos 2009:36).

4.2 Tean Tulest

Päästeameti projekti “Tean tulest. Lapsed komandos õppimas.” sihtgrupiks on üldhariduskoolide I - III klasside õpilased. Tegevuste eesmärk on võimaldada lastele mõeldud õpe võimalikult reaalses keskkonnas. (Päästeamet 2007)

Projekti raames käsitletakse Põhikooli ja gümnaasiumi õppekavas olevat turvalisuse teemat põimides neid praktiliste ülesannetega: Häirekeskusesse helistamine, leia ohtlikud olukorrad toas, tikkudega mängimine jne. Lapsed saavad ülevaate tuleohutusest kodustes tingimustes, neile tutvustatakse võimalikke ohtlikke olukordi ja kaasatakse nende olukordade lahendamisse. Projekti toimumisaega koordineerib Regionaalse Päästkeskuse ennetustöö büroo. Projektis osalemiseks ja registreerimiseks on ette nähtud kindel periood. (Päästeamet 2007)

4.3 Kaitse end ja aita teist

Võistlusmängu „Kaitse end ja aita teist“ läbivaks eesmärgiks on turvalise elamise mõtteviisi ja hoiakute kujundamine ning õpilaste ettevalmistamine õnnetusjuhtumite ennetamiseks ja nende tagajärgedega hakkama saamiseks (Vare 2008:7).

Projekti eesmärgiks on VI kuni IX klassi õpilaste õpetamine ning õige käitumise kujundamine vetelpääste, tuleohutuse, esmaabi, liikluse ja looduses ohutu liikumise alal. Projekti meeskonda kuuluvad maakonna lõikes inimesed päästkeskusest, Punasest Ristist, Maanteeametist ja maavalitsusest. (Vare 2008:7)

Õppeaasta jooksul toimuvad, projekti „Kaitse end ja aita teist” raames, ohutusosalased loengud ja praktilised õppused VI kuni IX klassi õpilastele. Õppeaasta lõpus korraldatakse õpilastele ohutusosalane laager. Laagris võistlevad maakonna üldhariduskoolide võistkonnad ohutusosalastel võistlustel. Võistluste käigus lahendavad võistkonnad ohutusosalaseid teste ja osalevad praktilistel harjutustel. Võistlustel saavutatud tulemuste põhjal selgitatakse välja üldvõitja ja iga valdkonna parim võistkond. (Vare 2008:5)

Sisekaitseakadeemia päästekolledžis 2008. a kaitstud lõputöö raames viidi läbi Kaitse end ja aita teist projekti sihtgrupi uuring, millega selgitati ohutuslaste teadmiste taset hindamaks tegevuste kvaliteeti (Vare 2008:24).

4.4 Kodu tuleohutuks

Projekt Kodu tuleohutuks! on päästeteenistuse poolt ellu kutsutud projekt, eesmärgiga muuta Eestimaa kodud tuleohutumaks: et inimesed jääks terveks ja nende vara alles (Päästeamet 2006a:2).

Projekti Kodu tuleohutuks üldiseks eesmärgiks on parandada on inimeste teadlikkust kodu tuleohutuslastest riskidest ning anda oskused, teadmised ja vastavad vahendid tagamaks tuleohutust oma kodus. (Päästeamet 2006a:2)

Aastaks 2011 on eesmärgiks eluhoonete tulekahjude arvu ja eluhoonete tulekahjudes hukkunute arvu vähenemine vähemalt 15 % võrra (Päästeamet 2006a:2).

Projekti sihtrühma võib üldjoontes jagada kaheks:

- 1) Sotsiaalselt kindlustatud inimesed;
- 2) sotsiaalselt vähekindlustatud inimesed (leibkonnad, kelle rahalised võimalused on erinevatel põhjustel piiratud ja kes kuuluvad sotsiaalhoolekande tegevusvälja).
(Päästeamet 2006a:3)

Kõikide tegevuste läbivateks ideeks on: Kodu tuleohutuks! ole teadlik kodu tuleohutuslastest riskidest ja oska tuleõnnetusi ennetada omades selleks oskusi, teadmisi ja vahendeid.

Läbiva idee sõnumite märksõnad on: 1) Suitsuandur, 2) esmased tulekustutusvahendid, 2) lahtine tuli, 4) küttekolded, 5) elektriseadmed 6) suitsetamine (Päästeamet 2006a:3).

Projekti käigus kogutakse iga kodukülastuste registreerimise ning külastuse ankeedis andmed külastatava eluruumi kohta (vt Lisa 3) ning sisestatakse need Pääseameti hallatavasse elektroonilisse andmebaasi. Kodu tuleohutuks teabepäevade andmed fikseeritakse (vt Lisa 2) andmebaasi.

5 Uuringuga kogutud hinnangud

Käesoleva töö teoreetilise osa (*supra* 3.2) alusel koostas autor avatud küsimused respondentidele, eesmärgiga saada analüüsiks kvalitatiivseid võrdlusandmeid erinevate sekkumiste, erinevates protsessi osades rakendatud meetodite kohta.

5.1 Projektide korraldusele antud hinnangute kokkuvõte

Järgnevate avatud küsimuste abil uuris autor kuivõrd kasutatakse pääseala ennetusprojektide puhul (*supra* 2) protsessi- ning kvaliteedi hindamist.

Küsimusele „**Kas peaks uurima üleriigiliste projektide elluviimise protsesse ja nende kvaliteeti (kelleni projekt jõuab, sekkumise sobivust, kvaliteedinõuetele vastavust, osalejate ja meeskonna arvamusi jmt)?**“, vastati kõikide uuringus osalejate poolt jaatavalt. Projekti Nublu kaitseb ja õpetab puhul pidas vastaja (Martin 2009) olulisimaks meeskonna ning osalejate arvamusega maksimaalselt arvestamise.

Projekti Kaitse end ja aita teist puhul pidas vastaja oluliseks, et üleriigilistel projektidel peaks olema välja töötatud ühtne protsess, st kaug- ja lähieesmärk, kindel sihtrühm, tegevused ja ootused (Seire 2009). Peeti oluliseks käsitletavate teemade sobivuse uurimist ning kindlate kvaliteedinõuete uurimist (Anslan 2009).

Projekti Tean tulest puhul peeti projektijuhi poolt oluliseks uurida kuidas koolitust korraldatakse, uurida kas koolitus põhineb ühtsetel alustel. Uurida kasutatud vahendite ja meetoodika sobivust sihtgrupiga (Rüütel 2009). Projekti koordinaator pidas olulisimaks uuringu läbiviimist sihtgrupi hulgas kellele projekt on suunatud (Dorbek 2009).

Projekti Kodu tuleohutuks projektijuht (Ints 2009) leidis, et vajalik on tegevuste läbiviimise monitoorimine kvaliteedi tagamise eesmärgil. Samuti pidas respondent vajalikuks tagasiside kogumist teenuse osutaja ja saaja poolt.

Järgnevalt palus autor vastata küsimusele: „**Kas projekti tegevused vastavad/vastasid teatavatele kvaliteedistandarditele ning kas kvaliteeditingimused on/olid üheselt mõistetavad?**“.

Nublu kaitseb ja õpetab projekti juht leidis, et projekti tegevused peavad vastama teatud kvaliteedistandardile. Samas pidas vastaja kontrolli väga mahukaks ning raskesti teostatavaks. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist puhul tõdeti, et konkreetsed kvaliteedistandardid on hägused või puuduvad sootuks (Anslan; Seire 2009). Samas peeti väga oluliseks nende olemasolu vajadust (Anslan 2009).

Projekti Tean tulest puhul on tegevuste kvaliteedistandardid kehtestatud ning selle alusel toimub ka hindamine (Rüütel 2009). Projekti koordinaatori arvates ei ole need üheselt mõistetavad ja täidetakse erineva kvaliteediga (Dorbek 2009).

Projekti Kodu tuleohutuks juht Ints (2009) leidis et tegevused on piisava täpsusega sätestatud ning üheselt mõistetavad.

Projektide korraldusele antud hinnangute kokkuvõttest ning teoreetilistest seisukohtadest võib järeldada, et kõikide üleriigiliste projektide e sekkumiste protsessi ning kvaliteedi uurimine on vajalik, mida toetab ka (*supra* 2) esitatud seisukoht tagamaks õigeaegset ja õiget reageerimist sekkumise käigus ette tulevatele muutustele. Vaid uurimise tulemusena on võimalik parandada eesmärkide kvalitatiivset mõõdet nii protsessi kui lõpptulemus suhtes (*supra* 2). Samuti selgub, et kvaliteedistandardid on erinevate sekkumiste lõikes erineva detailsusega sätestatud või puuduvad sootuks. Puudub ka ühtne arusaam. Samas tuleneb teoreetilistest seisukohtadest (*supra* 2), et kvaliteetse väljundi tootmiseks on tarvilik defineerida, seirata ja ohjata protsessi sisendeid.

5.2 Eesmärgile orienteeritud hinnangute kokkuvõte

Selleks, et võrrelda teoreetilises osas (*supra* 3.1; 3.2) kirjeldatud põhimõtteid ja nende kasutamist uuritavates sekkumistes, koostas autor küsimused võrdlusandmete saamiseks.

Autor palus respondentidel anda oma seisukohad järgmisele küsimusele: „**Kas ja kuidas toimus projekti tulemuste ja eesmärkide saavutamiste hindamine (näit muutused vigastatute hulgas või ohutusvahenditega varustatuses jne)?**“.

Kuna Nublu kaitseb ja õpetab projekti näol oli tegemist esmakordse omataolise projektiga taasiseseisvunud Eestis, siis puudusid võrdlusandmed, aga saadi iga projektiaastat lõpetades tõdeda, et oldi varustanud teatud arvu lastega kodusid esmase abivahendiga ning andnud tuleohutuslaseid teadmisi lastele ja nende vanematele. Konkreetne projekt on vastaja

hinnangul käsitletav kõigi järgmiste tuleohutuse ennetustöö projektide pilootprojektina nõ koolituse ja kogemuste omandamisena. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist tulemuste hindamine toimub koolituse saanute teadmiste kontrollis, osalenute arvus ja vigastatute arvu muutuste mõõtmisega. Vastaja väitel kindlasti suureneb koolitatute teadlikkus ka ohutusvahendite kasutamise osas. Hindamine toimub ka tagasiside lehtede alusel ja koolitusmeeskonna hinnangute järgi nii koolituste kui ka laagri osas. (Seire 2009) Samas tõi (Anslan 2009) välja, et põhjalikum tulemuslikkuse uuring teadmiste muutuse osas viidi läbi 2008a-l (Vare 2008). Respondendi (Anslan 2009) poolt peeti oluliseks, et töötatakse välja nn uuringu küsimused, mille abil saaks hinnata projekti tulemuslikkust ja kasutegurit mõne aasta möödudes koolitustest.

Projekti Tean tulest tulemuste hindamiseks sihtgrupipõhist hindamisskaalat välja töötatud ei ole. Samas tõi mõlemad respondendid välja, et antud projekti tulemused on vaid üks osa üldeesmärgist, e tuleohutusala teadlikkuse indeksi väärtuse üks muutja. (Dorbek 2009, Rüütel 2009) Toimunud õnnetused kajastuvad statistikas (Rüütel 2009). Vastustes toodi välja (Rüütel 2009), et Projekti Tean tulest puhul on piisav koolitatute hulga mõõtmine.

Projekti Kodu tuleohutuks puhul kogutakse tegevustega seotud andmeid. Lisaks teostatakse koostöös TNS EMOR-iga elanikkonna teadlikkuse mõõtmist. (Ints 2009)

Järgnevalt paluti respondentidel kommenteerida: „**Kuidas püstitati projekti eesmärk, kas selleks uuriti sihtgrupi ootusi?**“.

Projekti Nublu kaitseb ja õpetab respondent kinnitas, et eesmärk püstitati tuginedes tulesurmades hukkunute statistikale Eestis ja vajadusele hakata jõulisemalt põhistama sootsiumi teadvuses tuleohutut mõtteviisi. Sihtgrupp valiti lähtudes vastuvõtlikkuse eeldusest, ning potentsiaalsest suutlikkusest kaasama muudatuste aktsepteerimisse ka täiskasvanuid. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist eesmärk püstitati õppeprogrammi alusel ja toetuseks (Seire 2009, Anslan 2009). Uuriti koolide taset anda õpilastele ohutusala teadmisi (Seire 2009). Sihtgrupi uuringu asemel uuriti selle vajadusi (Anslan 2009).

Projekti Tean tulest eesmärgi seadmiseks analüüsiti välisriikides kasutatud praktikaid, ning pädevuse nõudeid Eestis, põhikooli ja gümnaasiumi õppekavas. Sihtgrupi ootusi otseselt ei uuritud. (Rüütel 2009)

Projekti Kodu Tuleohutuks eesmärk püstitati ekspertgrupi poolt. Lähtuti päästealal kogutavast statistikast ning Tuleohutuse üldnõuetest. Teemade käsitlemisel arvestatakse ealisi iseärasusi. (Ints 2009)

Eesmärgile orienteeritud hinnangute ja teooria analüüsist selgus, et erinevate projektide puhul on hindamine ja selle läbiviimine erinev. Erinevus tuleneb ennekõike sekkumiste liigitumisest kahte leeri millest üks on teadmiste andmise eesmärgiga ning teine käitumise muutumisele suunatud eesmärgiga. Samas taotlevad mõlemad sotsiaalseid ja keskkondlikke muutusi (*supra* 3). Tehtud töö kvantitatiivse hindamise kriteeriumid on projektide lõikes sarnased. Projektide üleselt teostatakse uuringutega regulaarselt tuleohutusalase teadlikkuse seiret. Samas saab peamiseks puududeks nimetada projektipõhiste sekkumiste tulemuste väljundi kontrolli vähesust või puudumist (*supra* 2).

Eesmärgid ja prioriteedid päästealases ennetustöös on püstitatud tuginedes päästealal kogutavale statistikale ning tuletades või analüüsides sihtgrupi vajadusi. Heaks näiteks võib siin esile tõsta projekte Tean tulest ja Kodu tuleohutuks, mille puhul analüüsiti ka välisriikides kasutatud praktikaid.

5.3 Süsteemi analüüsile orienteeritud hinnangute kokkuvõte

Süsteemile hinnangute kokkuvõttes selgitab autor kuivõrd kasutatakse ja arvestatakse ennetusalaste sekkumiste planeerimisel ning elluviimise korraldamisel (*supra* 3.2) nimetatud erinevaid süsteemi hindamise meetodeid.

Autor palus vastata küsimusele: „**Kuidas toimus projekti jätkusuutlikkuse hindamine?**“. Projekti Nublu kaitseb ja õpetab jätkusuutlikkuse hindamiseks oli vastaja välja toonud kahe olulise kriteeriumi ja nende koosmõju mõõtmist. Nendeks oli tahte e meeskonna valmisoleku ja vahendite e materiaalse ressursi olemasolust tekkinud sünergia mõõtmine. (Martin 2009) Projekti Kaitse end ja aita teist jätkusuutlikkuse hindamine toimus koolituste nõudluse ja laagris osalejate arvu järgi (Seire 2009, Anslan 2009). Samuti meeskonna ja õpetajate tagasiside lehtede alusel (Seire 2009). Veel toodi välja, et olulisel kohal on ressursside tagamine läbiviivate organisatsioonide poolt (Anslan 2009).

Projekti Tean tulest jätkusuutlikkust hinnatakse põhiliselt koolitusel osalenud ning osaleda soovivate laste arvu järgi (Rüütel 2009). Jätkusuutlikkuse säilitamiseks on täiendatud koolituse materjale ja laiendanud koolituse sihtgruppi (Rüütel 2009). Regionaalsel tasandil jätkusuutlikkust ei hinnata (Dorbek 2009).

Projekti Kodu tuleohutuks jätkusuutlikkuse hindamine toimub tulemuste kokkuvõttest ja valmisoleku monitoorimisega. Arvestada tuleb muudatusi õigusruumis ning sihtgrupi valmisolekut. (Ints 2009)

Teiseks palus autor kommenteerida: „**Millistele kriteeriumitele tuginedes komplekteeriti projekti meeskond (nii professionaalsed kui kaasatavad vabatahtlikud ning muud partnerid)?**“.

Nublu kaitseb ja õpetab projekti puhul pidas vastaja esmaseks ja kõige olulisemaks kriteeriumiks meeskonna soovi ja taht panustada projekti õnnestumisse. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist meeskond moodustati spetsialistidest, kes tegelevad vigastuste ennetamise ja vähendamise. Tagades sellega nii inim- kui ka rahaline ressurs. (Anslan 2009, Seire 2009)

Projekti Tean tulest meeskond komplekteeritakse selleks ettevalmistatud ja pädevusega inimestest. (Rüütel 2009) Peamisteks pädevuskriteeriumideks oskused lastega suhtlemisel ning õpet läbi viia. (Dorbek 2009)

Ka projekti Kodu tuleohutuks meeskonna komplekteerimisel on aluseks teadmised valdkonnast. Komplekteerijaks ning koolitajaks regionaalne päästkeskus (Ints 2009).

Järgnevalt palus autor vastata küsimuse: „**Kas Teie arvates on otstarbekas hinnata enne projekti läbiviimist tegevuste ja maksumuse suhet, palun põhjendage?**“.

Kõik respondendid pidasid otstarbekaks tegevuste ning maksumuse suhte hindamist. See peaks alati olema projekti eelne etapp (Dorbek 2009). Projekti Tean tulest puhul püstitati küsimus kulukamate ja vähemkulukamate tegevuste mõjude hindamisest eesmärgi saavutamisel (Dorbek 2009).

Järgmiseks palus autor respondentidel vastata küsimusele: „**Kuidas Teie arvates mõjutab aeg, koht ning läbiviija, projekti tulemuslikkust sihtgrupile?**“.

Projekti Nublu kaitseb ja õpetab projektijuhi arvates mõjutab otseselt ja väga palju. Valel ajal, valesti valitud kohas ja ilma entusiasmita sihtgrupini viidud teave ei jõua suure tõenäosusega üldse kohale, halvemal juhul võib see tekitada sihtgrupis soovitud vastupidise reaktsiooni – lisahuvi tekitamise asemel võib sedasi tulemuseks olla hoopis edaspidine vaenulik või täielik huvipuudus käsitletava teema vastu. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist respondentide arvamused olid erinevad. Arvati (Anslan 2009), et eriti ei mõjuta. Programm ja tegevused on välja töötatud ja kohandatavad. (Anslan

2009) Arvati ka, et aeg, koht ja läbiviija mõjutavat üldist projekti mõju. Projekti tulemuslikkuse mõistes on kõige suurem roll koolitajal.(Seire 2009)

Tean tulest projekti respondentide arvates on peamine roll koolitajal. Leiti, et kui aeg ja koht on vähem sobivad, siis hea koolitaja minimiseerib selle mõju.(Rüütel 2009, Dorbek 2009)

Vastusest lähtus (Rüütel 2009), et kohal on samuti oluline roll eesmärgi täitmisel.

Kodu tuleohutuks tegevuste puhul leidis respondent, et oluline roll mõju saavutamisel on läbiviijal. (Ints 2009)

Viimaseks, süsteemianalüüsile suunatud hinnangu saamiseks esitas autor küsimuse: **Kas Teie arvates tuleb uurida enne projekti käivitamist sihtgrupi ootusi projektis käsitletava valdkonna kohta?**

Nublu kaitseb ja õpetab projektijuhi arvamuse kohaselt peaks võimaluse ja uuringu läbiviimiseks vajalike vahendite olemasolu korral kindlasti. Kui spetsiaalse uuringu läbiviimiseks võimalusi pole, võiks proovida soovitud info välja analüüsida juba läbiviidud uuringute tulemusi kasutades. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist respondendid pidasid vajalikuks uurida ning täpsustada vajadusi kuid seda koolituste järgselt, et võimaluste piires saab sellega arvestada järgmise projektiaasta planeerimisel. (Seire 2009, Anslan 2009)

Tean tulest projekti küsimustele vastanute arvates ei ole mõistlik küsida ootusi sihtgrupilt koolitusvaldkonna osas, sest need baseeruvad riiklikus õppekavas.(Rüütel 2009, Dorbek 2009) Leiti et sihtgrupi käest võib võimalusel küsida vaid ootusi jaotusmaterjalide osas (Rüütel 2009).

Projekti Kodu tuleohutuks respondent leidis, et pigem tuleks uurida millised on peamised valesti käitumise põhjused (Ints 2009).

Projektide jätkusuutlikkust on uuritud ennetusalaste sekkumiste puhul mõningase erinevusega. Kasutatakse nii meeskonna valmisoleku ja vahendite olemasolu hindamist, kui lisaks viimastele nõudluse ja õigusliku keskkonna hindamist. Teoreetilises osas (*supra* 2) rõhutatakse, et hindamine korraldataks selliselt, et ta mõõdaks edasiliikumist.

Uuringust selgus, et projekti meeskonna komplekteerimisel organisatsiooniliste eelduse puudumisel on oluline meeskonna soovi ja tahte olemasolu. Alates ennetustöö nimetamisest üheks päästeala põhivaldkonnaks, on meeskonna komplekteerimisel lähtunud spetsialistide

pädevustest ning koostööpartnerite puhul soovist, tahtest ja valdkondlike teadmiste olemasolust.

Olulisel kohal on ennetusalaste sekkumiste planeerimises kulutuluse hindamine. Autori arvates on lõppeesmärgi e ohutuma elukeskkonna ning ohuteadlikumast käitumisest tuleneva lõpliku tulu arvutamine komplitseeritud, sest puudub mehhanism kuidas mõõta ohuteadliku ning oskusliku käitumisega ära hoitud kahjud.

Päästealal kogutakse tulekahjudel hukkunute kohta statistikat ning koostatakse analüüs (Päästeamet 2010). Samuti uuritakse muutusi Päästeameti poolt tellitavate elanikkonna tuleohutuseadlikkuse seirega (Päästeamet 2009).

Projekti tulemuse e sihtgrupi teadmiste ja teadlikkuse suurendamisel on oluline roll nii koolitajal, ajal ja kohas. Selgub, et erinevate sekkumiste puhul on peamine läbiviija roll, kuid tulemusi mõjutab ka aeg ja koht. Kokkuvõtvalt võib järeldada, et kasutades parimat läbiviijat sihtgrupile sobival ajal ning kohas, on eeldus parimaks teadmiste vastuvõtuks sihtgrupi poolt.

Sihtgrupi ootuste hindamiseks on uurimismeetodid erinevad. Kui sekkumise eesmärk on anda ohutusalaseid teadmisi sihtgrupile haridusasutustes, siis uuritakse ja koostatakse programm pädevuskriteeriumite alusel. Käitumisharjumuste muutmisele suunatud ning teadlikkuse suurendamisele suunatud ennetustöös tuginetakse päästealal kogutavale statistikale (Päästeamet 2008b; 2010) ning läbiviidavate uuringute (Päästeamet 2008a; 2009) tulemustele.

5.4 Eesmärgivaba lähenemisega seotud hinnangute kokkuvõte

Iga sekkumise üheks eesmärgiks on suurendada või anda sihtgrupile ohutusalaseid teadmisi mille lõpptulemuseks inimeste ohuteadlikum käitumine ning oskus realiseerunud ohu korral õigesti käituda. Kuidas aga toimub päästealal erinevate ennetusalaste sekkumiste mõju hindamine?

Selgitamaks kas ja kuidas toimub või peaks toimuma uuritavate sekkumiste mõjude hindamine, palus autor respondentidel vastata järgmisele küsimusele: „**Kas Teie arvates**

tuleb hinnata projekti tulemusi (näiteks ka kõrvalmõjusid või planeerimata muutusi, mis võivad olla nii positiivsed kui negatiivsed)?“.

Nublu kaitseb ja õpetab projekti respondendi arvates nõuab see teatud spetsiifilisi professionaalseid oskusi – kui selline kompetents on aga olemas (või võimalik “sisse osta”), siis kindlasti oleks mõistlik seda hinnata. (Martin 2009)

Kaitse end ja aita teist projektijuhtide arvates tulemused on hinnatavad, kas või laagris tehtavate testide alusel.(Anslan 2009, Seire 2009) Sellest selgub laste teadlikkus ohuolukordadest.(Seire 2009) Projekti tulemuslikkust mõõdetakse projekti siht- ja sidusrühma hõlmatusega ja rakendatavas tegevuskavas määratletud tulemuslikkuse indikaatorite täitmisega. (Seire 2009) Tagasiside alusel koostatud analüüs peaks olema aluseks projekti järjepidevusele ja kvaliteedi tõstmisele. (Anslan 2009) Kuid siinkohal ei oska hetkel hinnata projekti kõrvalmõju ja selle osatähtsust. (Anslan 2009)

Tean tulest projektijuhi arvates on oluline seirata juba koolitusel sihtgrupi reaktsiooni kõrvalmõjude kohta. Teemade osas on lähtunud küll sellest, mis õppekavas kirjas aga siiski on koolitusel tarvis jälgida laste osalemist ja tegutsemist – kas nad kardavad, mida nad kardavad, kus räägivad rohkem kaasa, kus kaob tähelepanu jmt. See on üldise mõju seirel oluline faktor. Päästeala siseselt on samuti oluline jälgida, kuidas sellised koolitused ühe või teise valdkonna töötajate tööd mõjutavad.(Rüütel 2009) Vastusest lähtus ka seisukoht (Dorbek 2009), et kui see hinnang annab objektiivse tagasiside ning projekti on võimalik kohandada sellest tulenevalt, siis võib seda teha.

Projekti Kodu tuleohutuks respondendi arvates tuleb mõjusid hinnata. (Ints 2009)

Kokkuvõtvalt saab öelda, et mõjude hindamist pidasid respondendid vajalikuks. Osades sekkumistes mõõdetakse küll vahetut, koolitusjärgset teadmiste kasvu kuid hoiakute kohta see infot ei anna. Üldistatud kujul on sekkumiste ühismõju hindamine korraldatud Päästeameti tellimusel TNS EMOR-i seire (Päästeamet 2009) kaudu kuid sellest ei selgu erinevate sekkumistest tulenev mõju.

5.5 Planeerimise protsessidega seotud hinnangute kokkuvõte

Tõendus põhine ennetustöö eeldab sekkumiste hoolikat planeerimist, rakenduskavade koostamisel teooriate kasutamist, varem teostatud edukate sekkumiste kogemuste arvestamist ning järjepidevat tagasisidet ja hindamist - kõik see kokku loob eelduse

tulemuslikkuseks. (*supra* 3.1) Võrdlusandmete saamiseks uuris autor respondentide arvamusi alljärgnevate küsimuste abil.

Autor palus respondentidel vastata küsimusele: „**Kas teie arvates on oluline kaasata kogu projektimeeskond planeerimisprotsessi algusest lõpuni või peaks planeerimine olema ainult juhtide ampluaa? Miks?**“.

Nublu kaitseb ja õpetab projektijuhi arvates töötavad projektile idee ja raamistiku algusfaasis välja projekti juh(id)t. Vastaja leiab, et tegevus on efektiivsem, kui esmased ideed on olemas, millega suur foorum tööle saab hakata. Kõikidel järgmised etappidel kaasata võimalikult suurt osa meeskonda ja osalusdemokraatiat rakendades on kõik inimesed on palju veenvamad ja entusiastlikumad tegutsejad, kui neil on võimalus ellu viia midagi, mille loojaks või kaasautoriks nad ise on saanud olla. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist puhul leiti, et antud projekti puhul on küll juh(id)t kuid planeerimisprotsessis peab osalema meeskond. Juht ei ole ainuotsustaja ja selles projektis üksi ei tee midagi. (Seire 2009) Selle projekti omapäraks on see, et projektijuht ei pruugi olla meeskonna liige (Anslan 2009).

Tean tulest projekti vastanute arvates ei ole otstarbekas kaasata kogu meeskond algusest peale aga erinevatel etappidel hiljem küll saavutamaks heakskiitu ja kaasalöömissoovi tegevustes. (Dorbek 2009, Rüütel 2009) Ka leiti, et liiga suur foorum ei soodusta kompromisside leidmist ja otsuste tegemist, pigem pärsib seda (Dorbek 2009). Kaasatud võiks olla juhid ja ka meeskonna liikmeid (n kuni 4) (Dorbek 2009).

Projekti Kodu tuleohutuks respondendi arvates on planeerimise eri etappidel oluline kaasata erinevate teadmiste ja kogemustega spetsialiste. Planeerimise algetappides pole mõistlik ringi liiga suureks ajada. Tekib liialt palju eriarvamusi, mis ähmastavad eesmärki. Kindlasti on planeerimine, kui üks valdkonna juhi tööülesandeid. (Ints 2009)

Järgnevalt palus autor vastata: „**Millises vormis ja millisel kujul peaks projekti meeskonnalt küsima tagasisidet projekti läbiviimise kohta?**“.

Nublu kaitseb ja õpetab projektijuhi arvates tuleks tagasisidet küsida võimalikult sundimatus õhkkonnas ja hilisemaid sanktsioone teisitimõtlemlise või kriitika eest kartmata. Ajaloolise töö huvides ja hilisemate arusaamatuste vältimiseks on mõistlik tagasiside alati vormistada ka kirjalikult. (Martin 2009)

Projekti Kaitse end ja aita teist puhul vastati, et meeskond esitab tagasisidena koolituse läbinud koolide nimekirja ja nendes osalenute arvu. Meeskonnalt saadakse teada ka koolide

suhtumist antud teemasse ja huvitatust/vajalikkust. Kokkuvõttev tagasiside võiks olla üheselt mõistetav ja kirjalikult läbi vastavatele küsimustele vastamisega. (Seire 2009) Samas tuuakse teise respondendi poolt esile, et tegevuste lõppedes kogutakse meeskond kokku, et teha kokkuvõtted, rääkida probleemid/mured lahti ning õpitakse tehtud vigadest. Töötatakse läbi ka koolidelt saadud tagasiside. Selle tulemusena planeeritakse järgmise aasta tegevused ja parem korraldus. (Anslan 2009)

Tean tulest projektijuhi ning koordinaatori arvamus oli, et koolituse meeskonnaga individuaalselt ja nõ näost näkku kohtudes on sellist tagasisidet kõige parem ja otsesem saada. (Dorbek 2009, Rüütel 2009) Projektijuhi arvates (Rüütel 2009) tuleb tagasiside saamiseks enne saata kirjalikult küsimused ja siis individuaalsel kohtumisel nendele vastused saada. Projekti koordinaator (Dorbek 2009) ei poolda kirjalikku tagasiside vormi kasutamist. Kodu tuleohutuks projektijuhi arvates oleneb kõik kaasatud meeskonna suuruselt ja nende võimalustest. Tagasisidet saab korjata nii intervjuu korras, kui ka lihtsalt e-posti teel. Teenuse arengu tagamiseks pidas respondent vajalikku tagasisidet koguda. (Ints 2009)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ennetustöö planeerimine on üldjuhul juhtide otsustada, kuid vastavalt vajadusele ning eesmärgile kaasatakse erinevatesse etappidesse laiemat foorumit. Eksperdid jagasid planeerimisprotsessi tinglikult erinevateks etappideks. Esimeseks sammuks idee formuleerimine mis oleks valdavalt juhtide e kitsa ringi otsustada. Seejärel erinevatest spetsialistidest moodustatud töörühm ning selle otsused. Kolmanda sammuna võib välja tuua meeskonna kaasamise, mille peamiseks eesmärgiks on kavandatava sekkumisele heakskiidu saamine ning vastutuse jagamine.

Sisemist hindamist kasutatakse sekkumise parendamise eesmärgil. Projekti meeskonnalt tegevuste läbiviimise järgset tagasiside kogumist kogutakse nii kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis kui suuliselt.

5.6 Eksperdi kaasamisega seotud hinnangud

Ennetusalaste sekkumiste planeerimisel tuleb arvestada nii teenuste vajadusi kui teenuste nõudmisi (*supra* 3.1). Samuti on vajalik hinnata protsessi tervikuna kas tehakse õigeid asju õigesti (*supra* 2) Järgnevate küsimuste abil soovib autor saada nimetatud võtete kasutamise kohta respondentidelt hinnanguid.

Autor palus vastata küsimusele: „**Kas teie arvates tuleb kaasata projekti planeerimisse sõltumatuid eksperte? Palun põhjendage**“.

Nublu kaitseb ja õpetab projektijuht arvas, et nõ *second opinion* (teine vaatenurk) on alati teretulnud, ja seda mitte ainult projektide planeerimisprotsessis. Ametkonna või valdkonnaga otseselt mitte seotud eksperdid on vabad stampidest ja klikisiseselt omaks võetud dogmadest, mistõttu on nad tihtipeale võimelised selgepiirilisemalt nägema “metsa puude taga”. (Martin 2009)

Kaitse end ja aita teist projekti puhul leiti, et hea kui projekti planeerimisse on kaasatud ka sõltumatu ekspert. (Anslan 2009, Seire 2009) Vastaja (Seire 2009) tõdes, et eksperdi hinnang projekti käigule on oluline, sest meeskond võib olla nii oma tegevustes sees, et ei näe pisivigu - see parandaks projekti läbi viimist. Lisaks täpsustas vastaja (Anslan 2009), et võimalusel võiks projekti algfaasis olla kaasatud ekspertidena nii pedagoog kui ka psühholoog, kuna projekt on suunatud lastele. Siis saaks sihtgrupi huvide ja ootustega paremini arvestada ning psühholoogi nõuannete abil osataks paremini sihtgruppi koolitada.

Projekti Tean tulest respondent (Rüütel 2009) ei pidas tulemuslikumaks kaasata sihtgrupist lähtuvalt vastava eriala spetsialiste vastavalt vajadusele. Selle koolituse ja üldse päästeala nooremate sihtgruppidele tegevuste planeerimisse ei ole otseselt eksperte kaasatud kuid on erinevates etappides arvamusi küsitud. Respondent (Dorbek 2009) leidis, et ekspert võib osata igapäevaselt teemas olevate inimeste tähelepanu suunata teemadele, millele varem pole tuldud. Ekspert võib hinnata projekti läbi teise prisma ning anda head nõu.

Kodu tuleohutuks respondent (Ints 2009) ei näe vajadust kaasata sõltumatut eksperti. Kui inimene on aruteldavas küsimuses piisavalt pädev ja saab oma kogemustega ning teadmistega planeerimisprotsessis oma panuse anda siis pole vahet kas ta on sõltuv või sõltumatu. (Ints 2009)

Lõpetuseks palus autor vastata: „**Kas Teie arvates on otstarbekas tellida projekti lõppemisel selle audit?**“.

Nublu kaitseb ja õpetab projektijuhi arvates oleneb otstarbekus projektist ja olemasolevatest vahenditest (auditi tellimine on suhteliselt kallis) – seda otsust tuleks arutada iga konkreetse projekti puhul eraldi (võttes arvesse kasutatud vahendite hulka, nende päritolu, valitud sihtgruppi, vahendite kasutamise läbipaistvust, jne). (Martin 2009)

Kaitse end ja aita teist projekti respondent leidis, et audi võiks läbi viia kolme või viie aasta järel. (Seire 2009) Samas tõdeti (Anslan 2009), et audit ei ole oluline, kuna projektil on juht

ja meeskond, kes hoiavad kuludel jm silma peal ning koostavad nii tegevus kui ka finantsaruande. (Anslan 2009)

Projekti Tean tulest respondent (Rüütel 2009) leidis, et ühelt poolt on audit vajalik, kuid teisest ka õõnestab üldist suhtlemist. Teine respondent (Dorbek 2009) ei pea auditi läbiviimist hädavajalikuks. Tulemuslikkust jm on võimalik hinnata ka lihtsamate meetoditega.

Projekti Kodu tuleohutuks respondent (Ints 2009) leidis, et suure eelarve ja mahukate projektide puhul on audit mõistlik, kuid tuleb arvestada ka lisakuluga. Pigem peab ta primaarseks juhivoolset järelvalvet.

Kokkuvõtteks võib järeldada, et eksperdi kaasamine sekkumiste planeerimisel saab olla vaid positiivne, sellega kaasneb võimalus enne tegevusi leida kitsaskohad ja need parandada. Eksperdi kaasamist toetab ka teoreetiline käsitlus (*supra* 3.1).

Auditi läbiviimist sekkumiste lõikes peeti liialt kulukaks ja mitte hädavajalikuks. Leiti, et valdkonna juhtidel on piisav pädevus järelvalvet teostada.

III JÄRELDUSED

Ennetusaleste sekkumiste teoreetiliste käsitluste ning ekspertide hinnangute võrdluse ja analüüsi tulemusena teeb autor kokkuvõtvalt järgnevad järeldused.

Uuringust selgus, et üleriigiliste projektide näol on tegemist muutustele suunatud teooriate rakendamisega ning nende rakendamine aitab omakorda mõista probleemide lahendamise mehhanisme. (*supra* 1)

Analüüsist selgub, et üleriigiliste projektide elluviimise protsesse ja nende kvaliteeti on tarvis uurida kõikide sekkumise puhul ning selle eelduseks on hindamiseks piisavate lähteandmete kogumine ning sellega edaspidiselt arvestamine. (*supra* 1)

Sekkumiste kvaliteedistandardid on erineva detailsusega sätestatud ning analüüsist järeldub, et läbi viidavate tegevuste kvaliteedi kontroll on ebapiisav või ei põhine ühtsetel alustel. Kvaliteedinõuded ei ole ka üheselt mõistetavad või rakendatavad, mistõttu on pakutav teenus piirkonniti erinev. (*supra* 5.2)

Analüüsist selgus, et sekkumiste tulemuslikkust e mõju hinnatakse Päästeameti poolt tellitud üleriigilise uuringuga (Päästeamet 2008a, 2009), mis ei võimalda hinnata erinevatest sekkumistest tulenevat mõju. Samuti tuginetakse päästealal kogutavale statistikale (Päästeamet 2010, 2008b), mis Shaenmani jt (1990:3-4) hinnangul on tugevaks tõenduseks tulemuste hindamisel. Uuritud projektide näitel võib järeldada, et vajalik on iga üksiku sekkumise mõju hindamine. Tallinna Tehnikaülikoolis 2009. a kaitstud magistritöö raames viidi läbi Nublu kaitseb ja õpetab projekti sihtgrupi uuring, millega selgitati lastevanemate ootusi tuleohutusosalase turvalisuse arendamisel (Klaos 2009:36). Samuti saab heaks näiteks tuua Sisekaitseakadeemia päästekolledžis 2008. a kaitstud lõputöö raames läbi viidud Kaitse end ja aita teist projekti sihtgrupi uuringu, millega selgitati ohutusosalase teadmise taset hindamiseks tegevuste kvaliteeti (Vare 2008:24).

Jätkusuutlikkust saab hinnata summatiivselt, mis kätkeb endas nii organisatsiooni valmisoleku, sihtgrupi nõudluse ja õigusliku keskkonna hindamist (*supra* 5.3).

Ennetustöösse kaasatava meeskonna komplekteerimisel lähtutakse spetsialistide pädevustest ning koostööpartnerite puhul valdkondlike teadmiste olemasolust, soovist ja tahtest.

Ennetusprojektide puhul arvutatakse sekkumiste eelselt tegevuskulusid (*supra* 5.3) ning lõpphinnanguks Shaenmani jt (1990:3-4) järgi tugeva tõendusena päästeameti (2009) poolt kogutavat hukkunute statistikat ning analüüsi. Hinnatakse elanikkonna tuleohutuseadlikkuse indeksit (Päästeamet 2010).

Ennetussõnumite edastamisel ja sihtgrupini jõudmisel on aja ja kohaga võrreldes tähtsaim roll läbiviijal (*supra* 5.3), mistõttu on väga oluline arvestada sellega nii meeskonna komplekteerimisel, kui viimastele koolituste planeerimisel.

Sihtgrupi ootuseid hinnatakse sekkumiste eesmärgist tulenevalt järgmiselt (*supra* 5.3):

- 1) analüüsitakse õppekavasid ja nendes püstitatud erinevate vanuseastmete pädevuskriteeriumeid;
- 2) selgitatakse päästealal läbiviidavate uuringute (Päästeamet 2008, 2009) ning statistika analüüsi (Päästeamet 2010) abil.

Pääste ennetusalaste projektide lõikes ei ole ühtsetel alustel mõjude hindamist korraldatud, kuid sekkumiste kvalitatiivse arengu tagamiseks on selline hindamine vajalik (*supra* 5.4).

Planeerimisprotsessi kaasatute määrajaks on projektijuht, erisusena võib siin välja tuua koostööprojektid, millede puhul on juhil vaid koostööpartnerite vaheline, koordineeriv roll. Ekspertide hinnangute alusel jagati planeerimine erinevatesse etappidesse kus kaasatava foorumi suurendamine on järk-järguline. (*supra* 5.5)

Projekti meeskonnalt tagasiside kogumine tegevuste läbiviimise kohta on päästeala ennetusprojektide puhul korraldatud nii kirjalikult kui suuliselt (*supra* 5.5) ning ei ole seega korraldatud ühtsetel alustel.

Päästeala ennetusprojektide planeerimisse on mõistlik kaasata sõltumatuid eksperte, olles vastavalt vajadusele kaasatud protsessidele hinnangu ja ettepanekute saamiseks või sihtgruppi tundev ekspert kes oskaks hinnata planeeritavate sekkumiste eeldatavat mõju (*supra* 5.6).

Auditi läbiviimist ei peetud uuritud ennetusprojektide puhul väga otstarbekaks (*supra*.5.6).

6 Ettepanekud

Hea planeerimise aluseks on sisendandmete asjakohasus. Sekkumiste tulemuslikkus sõltub otseselt planeerimise kvaliteedist. Analüüsidest ennetusalaste sekkumiste teoreetilisi aluseid ja päästeala ennetustöö ekspertide seisukohti esitab autor ettepanekuna ennetustöö planeerimis- ja hindamismudeli olulised kriteeriumid.

Ennetustöö planeerimisetappide ja nende mõõdikute kehtestamine iga ennetusalase sekkumise suhtes eraldi ning klassifitseerida need ennetustöös kasutatavate sekkumiste tüübist tulenevalt järgmiselt:

- 1) Teavitusteenuste planeerimisetappide ja mõõdikute kehtestamine. Märksõnadeks: suur sihtgrupp, lihtne sõnum, kanali valik.
- 2) Koolitusteenuste planeerimisetappide ja mõõdikute kehtestamine. Märksõnadeks: sihtgrupi analüüs, koolitaja ettevalmistus, ühtne koolitusprogramm, koolituse kvantiteet, koolituse kvaliteet, koolituse mõju.
- 3) Nõustamisteenuste planeerimisetappide ja mõõdikute kehtestamine. Märksõnadeks: sihtgrupi analüüs, nõustaja professionaalsus, nõustamise mõju.

Lisaks üleriigilise uuringuga selgitatava elanikkonna tuleohutusalase teadlikkuse indeksile hinnata sekkumiste järgselt, milline oli erinevate sekkumisega kaasnev teadmiste muutus sihtgrupis.

Et hinnata ennetusalase sekkumise teadmiste muutusi on vajalik hinnata teadmisi sihtgrupis ka enne sekkumist, millega saab hindamiseks vajalikud lähteandmed.

Kvaliteetse ja sobiva teenuse osutamine sihtgrupile eeldab sisendi- ja teostuse seiret ning väljundi kontrolli. Sekkumiste sobivuse hindamiseks korraldada sekkumiste järgne tagasiside kogumine sihtgrupilt.

Tegevuste järgselt korraldada meeskonna tagasiside kogumine ning kokkuvõtete koostamine, millega arvestades tagada teenuste arendamine.

Erinevatele sihtgruppidele ennetusalaste sekkumiste planeerimisse kaasata sihtgrupi spetsiifikat valdav ning sekkumiste spetsiifikat valdav ekspert. Võimalusel kaasata jätkusuutlikkuse hindamisel sekkumiste spetsiifikat valdav ekspert.

Püstitatud eesmärkide mittesaavutamise korral korraldada audit eesmärgiga leida kitsaskohad ennetusalastes sekkumistes.

KOKKUVÕTE

Lõputöö „Ennetustöö planeerimiseks ja hindamiseks vajaliku teabekogumise põhimõtted“ eesmärgiks oli analüüsida nelja pääste ennetusprojekti planeerimis- ja hindamisprotsesse ning üldiste teoreetiliste aluste ja kvaliteedijuhtimise põhimõtete võrdluse abil tuua välja olulisemad kriteeriumid ennetustöö hindamiseks ning analüüsimiseks.

Päästealaselt teostatakse ennetustööd süsteemselt alates 2006. aastast. Ennetustöö eesmärgiks on tõsta elanikkonna teadlikkust ja vastutustunnet, mis aitab vähendada õnnetuste ja nende läbi hukkunute ning vigastatute arvu, samuti õnnetustega kaasnevate kahjude suurust. Mida tulemuslikum on ennetustöö, seda väiksemad on kahjud.

Lõputöö teema valikul lähtus autor vajadusest tagada päästeala ennetustöö ühtlane ja järjepidev areng. Lõputöö aktuaalsuse tingib üha laienev ning suurenev päästeala ennetustegevuste valdkond. Autor pakub lisaks seni kogutavale statistikale uurimistöö abil lahendusi päästeala ennetustöö planeerimise ning hindamise tõhusamaks korraldamiseks.

Lõputöö esimeses osas käsitletava analüüsi põhjal koostas autor küsimused kvalitatiivmeetodil uuringu läbiviimiseks ennetusprojektide juhtide ning koordinaatorite hulgas. Uuringu läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit struktureeritud intervjuu vormis. Kvantitatiivse uuringu läbiviimine oli autori arvates ebasobiv, sest kvantitatiivsel uuringul põhinevate üldistuste tegemiseks on respondentide hulk liiga väike.

Tuginedes teoreetilistele alustele ning kvalitatiivsele uuringule, leidis tõestust hüpotees, et ennetustöö tulemuslikkust ja eesmärgipärasust on võimalik ning vajalik hinnata tegevuste kõikides etappides alates planeerimisest kuni selle mõjuni.

Lõputöö tulemusena pakub autor välja peamised kriteeriumid ennetustöö läbiviimiseks ja hindamiseks – teavitus-, koolitus- ja nõustamisteenuste täpsete planeerimisetappide ning mõõdikute kehtestamine, et leida ja rakendada maksimaalselt mõjusad meetodid ning tagada tulemuslikkus päästealases ennetustöös.

Autor tänab töö valmimisele kaasa aidanud ja uuringu käigus intervjueritud eksperte ning loodab, et lõputöös pakutud hindamismudeli olulised kriteeriumid leiavad arvestamist ennetustöö edasisel planeerimisel ja mõtestamisel.

SUMMARY

The purpose of the thesis „The principles of gathering information about planning and evaluating prevention work“ was to analyze the planning and evaluating processes of four rescue prevention projects and by comparing them to general theoretical beliefs and the principles of qualitative management we can highlight the most important criteria for the evaluation and analysis of prevention work.

The severity of accidents largely depends on human behaviour and therefore it is necessary that everyone has the primary knowledge and skills required to prevent and deal with accidents.

Prevention work in rescue has been carried out systematically since 2006. The aim is to raise public awareness and responsibility, which should help prevent accidents and reduce the number of deaths and injuries, also reduce the cost of damages. The more effective the prevention work is, the lower the total losses.

The author's decision to choose this topic was based on the need for consistent and stable development of prevention work. The field of rescue prevention work is expanding and therefore important. In addition to the gathered statistics the author offers solutions to effective planning and evaluating of prevention work.

Based on the analysis in the first part of the thesis, the author made a survey for the leaders and coordinators of prevention projects. A qualitative research method interview was used for the study. The author believed that using a quantitative method was inappropriate, because the conclusions would have been based on a too small number of respondents.

Based on the theoretical facts and qualitative research, the hypothesis, that the effectiveness and result of the prevention work is assessable in all phases from planning to the result, was proved true.

The author brings out the main criteria for planning, evaluating and finding the most effective method to ensure maximum rescue prevention – information, training and consulting regarding the phases of planning and introduces a scale of evaluation.

The author thanks the contributors and the experts interviewed, and hopes that the assessment criteria is used in the future planning of prevention work.

VIIDATUD ALLIKAD

- Alas Ruth 2005. Strateegiline juhtimine. Kolmas muudetud trükk. Tallinn
- Anslan, E. 2009. Projekti „Kaitse end ja aita teist“ struktureeritud intervjuu avatud vastused.
- Bartholomew, L.K., Parcel, G.S., Kok, G. and Gottlieb, N.H. 2001. *Intervention mapping: Designing theory-based health promotion programs*. New York: McGraw-Hill.
- Dorbek, D. 2009. Projekti „Tean tulest“ struktureeritud intervjuu avatud vastused.
- Eesti turvalisuspoliitika põhisuunad aastani 2015, RTI, 25.06.2008, 25, 165
- Ewles, L., Simnett, I. 1999. *Promoting health: A practical guide*. 4th ed. London: Bailliere Tindall.
- Green, L.W. and Kreuter, M.W. 1991. *Health promotion as public health strategy for 1990s*. *Annual Review of Public Health*, 11: 319-334.
- Green, L.W. 2006. *Public health asks of systems science: To strengthen our evidence-based practice, can you help us get more practice-based evidence?* *American Journal of Public Health*, 95(3): 406-409.
- Ints I. 2009. Projekti „Kodu tuleohutuks!“ struktureeritud intervjuu avatud vastused.
- Kaasik, T., Uusküla, L. 2007. Vigastused Eestis. Levimus, tagajärg ja ennustus. Teine trükk. Tartu: MTÜ Naabrusvalve Keskus.
- Kasmel, A., Lipand, A. 2007. Tervisedenduse teooria ja praktika I. Sissejuhatus salutoloogiasse. Tallinn.
- Klaos, M. 2009. Lastevanemate hinnangutest ja ootustest lähtumine tuleohutusosalase turvalisuse arendamisel. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool.
- Laverack, G. (2003). *Building capable communities: Experiences in a rural Fijian context*. *Health Promotion International*, 18(2): 99-106.
- Laverack, G. 2004. *Health promotion practice: Power and empowerment*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mallonee, S., Istre, G.R., Rosenberg, M., Reddish-Douglas, M., Jordan, F., Silverstein, P., Tunell, W. 1996. „Surveillance and prevention of residential-fire injuries.“ *The New England Journal of Medicine*, vol 335, nr 1, 27-31.
- Martin A. 2009. Projekti „Nublu kaitseb ja õpetab“ struktureeritud intervjuu avatud vastused.

- McKenzie, J.F., Neiger, B.L. and Smeltzer, J.L. 2005. *Planning, implementing, and evaluating health promotion programs: A primer, 4th ed. San Francisco, CA: Benjamin Cummings.*
- Noorkõiv, R. 2010. "Teadmispõhine tervisepoliitika kujundamine". Ettekanne maakondade terviseaktiivide ühisseminaril. 16.04.2010.
- Nutbeam, D., Harris, E. 1999. *Theor in Nutshell. A Guide to Health promotion Theory.* Tõlkinud ja täiendanud Maarike Harro. 2002. Eesti Haigekassa.
- Oakland J.S. 2004. *Total Quality Management, text with cases, Third edition.* Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus ja OÜ Külim 2006, Tallinn
- Perens, A. 2000. Projektijuhtimine. Tallinn: Külim
- Projektijuhtimise käsiraamat 2001. Äripäev. Osa 2. Äripäeva kirjastus
- Päästeamet 2006a. Projekt „Kodu tuleohutuks! 2007“, kättesaadav: www.kodutuleohutuks.ee/KT_projekt.pdf 20.01.2009
- Päästeamet 2004. Projekt „Nublu kaitseb ja õpetab“, kättesaadav: www.rescue.ee/lapsed-ja-noored/oppeprogrammid/nublu-kaitseb-ja-opetab 20.01.2009
- Päästeamet 2007. Projekt „Tea tulest. Lapsed komandos õppimas“, kättesaadav: www.rescue.ee/lapsed-ja-noored/oppeprogrammid/tean-tulest 23.11.2009
- Päästeamet 2006b. Päästeala ennetusöö strateegia aastani 2011, Tallinn
- Päästeamet 2008a. Elanikkonna tuleohutusteadlikkuse seire 2008.
- Päästeamet 2008b. Tuleohutusjärelvalve aastaraamat 2008.
- Päästeamet 2009. Eesti elanikkonna tuleohutusteadlikkuse seire aruanne 2009.
- Päästeamet 2010. 2009 Tulekahjudes hukkunute statistika ja analüüs. Koostanud Kaljumäe, K. Päästeamet
- Rüütel K. 2009. Projekti „Tea tulest“ struktureeritud intervjuu avatud vastused.
- Seire P. 2009. Projekti „Kaitse end ja aita teist“ struktureeritud intervjuu avatud vastused.
- Shaneman, P., Stambaugh, H., Rossomando, C., Jennings, C., Perroni, C. 1990. *Providing public fire education works. TriData Corporation. Arlington, Virginia.*
- Vare, T. 2008. Projekti ”Kaitse end ja aita teist” tõhusus jõgevamaa üldhariduskoolides. Publitseerimata lõputöö. Sisekaitseakadeemia, Tallinn
- Windsor, R., Baranowski, T., Clark, N. and Cutter, G. 1994. *Evaluation of health promotion, health education, and disease prevention programs, 2nd ed. Mountain View, CA: Mayfi eld.*
- World Health Organization 1984. *Discussion document on the concept and principles of health promotion. Copenhagen: WHO/EURO*

LISAD

LISA 1 Struktureeritud intervjuu avatud küsimused

Korraldusele orienteeritud hindamised

1. Kas peaks uurima üleriigiliste projektide elluviimise protsesse ja nende kvaliteeti (kelleni programm jõuab, sekkumise sobivust, kvaliteedinõuetele vastavust, osalejate ja meeskonna arvamusi jmt)?
2. Kas projekti (igale konkreetsele vastajale esitatakse küsimus projekti kohta millega tema on seotud) tegevused vastavad teatavatele kvaliteedistandarditele ning kas kvaliteeditingimused on üheselt mõistetavad?

Eesmärgile orienteeritud hindamised

3. Kas ja kuidas toimub projekti tulemuste ja eesmärkide saavutamiste hindamine (näit muutusi vigastatute hulgas või ohutusvahenditega varustatuses jne)?
4. Kuidas püstitati projekti eesmärk, kas selleks uuriti sihtgrupi ootusi.

Süsteemi analüüsile orienteeritud hindamine

5. Kuidas toimub/toimus projekti jätkusuutlikkuse hindamine?
6. Millistele kriteeriumitele tuginedes komplekteeritakse projekti meeskond (nii professionaalsed kui kaasatavad vabatahtlikud, partnerid)?
7. Kas Teie arvates on otstarbekas hinnata enne projekti läbiviimist tegevuste ja maksumuse suhet, palun põhjendage?
8. Kuidas Teie arvates mõjutab aeg, koht ning läbiviija, projekti tulemuslikkust sihtgrupile?
9. Kas Teie arvates tuleb uurida enne projekti käivitamist sihtgrupi ootusi projektis käsitletava valdkonna kohta?

Eesmärgivaba lähenemine

10. Kas Teie arvates tuleb hinnata projekti tulemusi (näiteks ka kõrvalmõjusid või planeerimata muutusi, mis võivad olla nii positiivsed kui negatiivsed)?(lisandväärtus)

Planeerimise protsessid

11. Kas Teie arvates on oluline kaasata kogu projektimeeskond planeerimisprotsessi algusest lõpuni või peaks planeerimine olema ainult juhtide ampluaa? Miks?
12. Millises vormis ja millisel kujul peaks projekti meeskonnalt küsima tagasisidet projekti läbiviimise kohta?

Ekspertide kaasamine

13. Kas Teie arvates tuleb kaasata projekti planeerimisse sõltumatuid eksperte? Palun põhjendage.
14. Kas Teie arvates on otstarbekas tellida projekti lõppemisel selle audit?

LISA 2 Ennetustegevuste tegevusaruandesse kogutavad andmed

Regioon

Maakond

Vald/linn

Alev/küla/linnaosa

Asutuse nimi

Tegevuse toimumise kuupäev (pp.kk.aaaa)

Ajaline kestvus (min)

Tegevus(teenus)

Täpsustus

Osalejate arv

Läbiviija ees- ja perekonnanimi

Struktuuriüksuse nimi

LISA 3 Projekti Kodu tuleohutuks registreerimisleht ja ankeet

I KODUKÜLASTUSE JA TULEOHUTUSALASE NÕUSTAMISE REGISTREERIMISLEHT

NR	TEEMA	VASTUSED	MÄRKUSED
	Registreerimise kuupäev		
1.	SOOVIAVALDAJA ANDMED		
1.1	staatus*	☐ Taotlus registreeritud ☐ Külastus kokku lepitud ☐ Külastus teostatud	
1.2	kodukülastuse tellija nimi*		
1.3	telefoni number*		
1.4	külastatav eluruum*	☐ eramaja ☐ korterelamu	
1.5	maakond*		
1.6	vald/linn*		
1.7	alev/ küla/linnaosa		
1.8.	tänav/ mnt/ kohanimi		
1.9	maja nr/ talu nimi		
1.10	korteri nr		
1.11	registreerija nimi		
1.12	registreerinud organisatsioon		
2.	KODUKÜLASTUSE LÄBIVIIMISE ANDMED (täidab läbiviija)		
2.1	Organisatsioon	☐ Põhja-Eesti Päästekeskus ☐ Ida-Eesti Päästekeskus ☐ Lõuna-Eesti Päästekeskus ☐ Lääne-Eesti Päästekeskus ☐ Päästeamet ☐ MTÜ	
2.2	struktuurüksus / MTÜ nimi		
2.3	kodukülastuse läbiviija nimi (ees-ja perekonnanimi)		
2.4	ametikoht		
2.5	kodukülastuse kuupäev		
2.6	kodukülastuse kestvus min. (va. sõit objektile ja tagasi)		
2.7	suitsuandur projekti läbiviijate poolt (suitsuanduri vajadus)	☐ Jah ☐ Ei	

I KODUKÜLASTUSE JA TULEOHUTUSALASE NÕUSTAMISE REGISTREERIMISLEHT

NR	TEEMA	VASTUSED	MÄRKUSED
	Registreerimise kuupäev		
1.	SOOVIAVALDAJA ANDMED		
1.1	staatus*	☐ Taotlus registreeritud ☐ Külastus kokku lepitud ☐ Külastus teostatud	
1.2	kodukülastuse tellija nimi*		
1.3	telefoni number*		
1.4	külastatav eluruum*	☐ eramaja ☐ korterelamu	
1.5	maakond*		
1.6	vald/inn*		
1.7	alev/ küla/linnaosa		
1.8.	tänav/ mnt/ kohanimi		
1.9	maja nr/ talu nimi		
1.10	korteri nr		
1.11	registreerija nimi		
1.12	registreerinud organisatsioon		
2.	KODUKÜLASTUSE LÄBIVIIMISE ANDMED (täidab läbiviija)		
2.1	Organisatsioon	☐ Põhja-Eesti Päästekeskus ☐ Ida-Eesti Päästekeskus ☐ Lõuna-Eesti Päästekeskus ☐ Lääne-Eesti Päästekeskus ☐ Päästeamet ☐ MTÜ	
2.2	struktuurüksus / MTÜ nimi		
2.3	kodukülastuse läbiviija nimi (ees-ja perekonnanimi)		
2.4	ametikoht		
2.5	kodukülastuse kuupäev		
2.6	kodukülastuse kestvus min. (va. sõit objektile ja tagasi)		
2.7	suitsuandur projekti läbiviijate poolt (suitsuanduri vajadus)	☐ Jah ☐ Ei	